

Embryogeneze krytosemenných rostlin

vývoj zygotického embrya

Definice embrya

původní:

embryo = základ rostliny obsažený v semeni

rostliny semenné - *Embryophyta* (Engler 1886)

rozšířená:

embryo = základ sporofytu cévnatých rostlin

Embryogeneze - vývoj embrya

= proces přeměny jednobuněčné zygoty v embryo obsahující základy orgánů budoucí rostliny

klíčící rostliny různých taxonů vyšších rostlin jsou pozoruhodně jednotně utvářené:

apikálně-bazální osa + meristémy

radiální symetrie koncentricky uspořádaných pletiv

další vývoj - postembryonální aktivita meristémů

Vznik embrya

embryo se vyvíjí ze **zygoty**

zygota - vzniká v zárodečném vaku ve vajíčku

fúzí **vaječné buňky (oosféry)** s **buňkou spermatickou**
= **oplození**

oplození

jednoduché

rostliny cévnaté výtrusné

rostliny nahosemenné

dvojité - krytosemenné rostliny (**syngamie a konfluace**)

Sergej Gavrilovič Navašin

(1857 - 1930)

- Studoval v Petrohradu
- a na univerzitě v Moskvě
- prof. botaniky v Kijevě
- 1898 objevuje dvojí oplození u rostlin
  - Novyje nabljuděnija nad oplodotvorenijem u *Fritillaria tenella* i *Lilium martagon* (součást sborníku Dněvnik X. sjezda russkich estěstvoispytatělej i vračej v Kijevě)
  - krátké sdělení v německém *Botanisches Zentralblatt*

Karyogamie a plasmagamie

Karyogamie = splývání jader

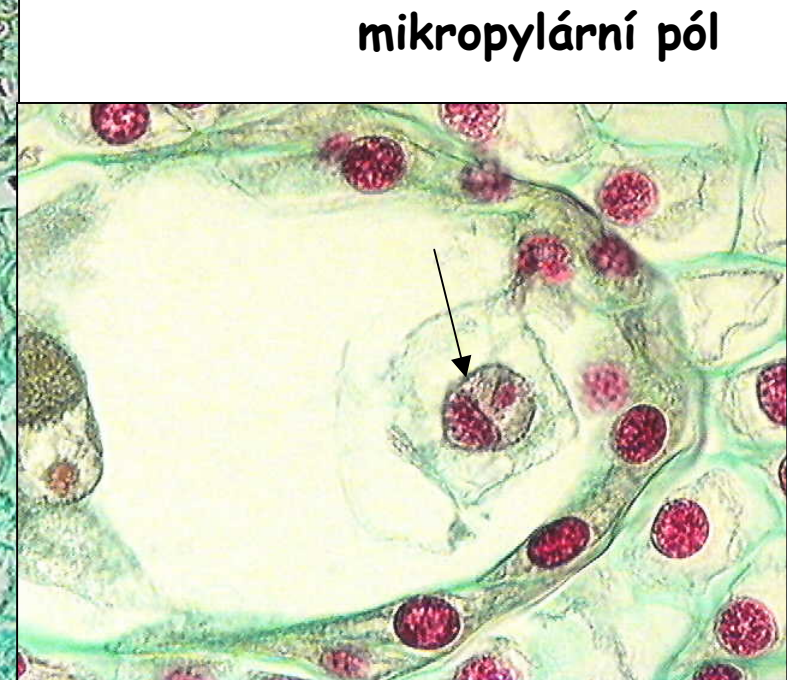
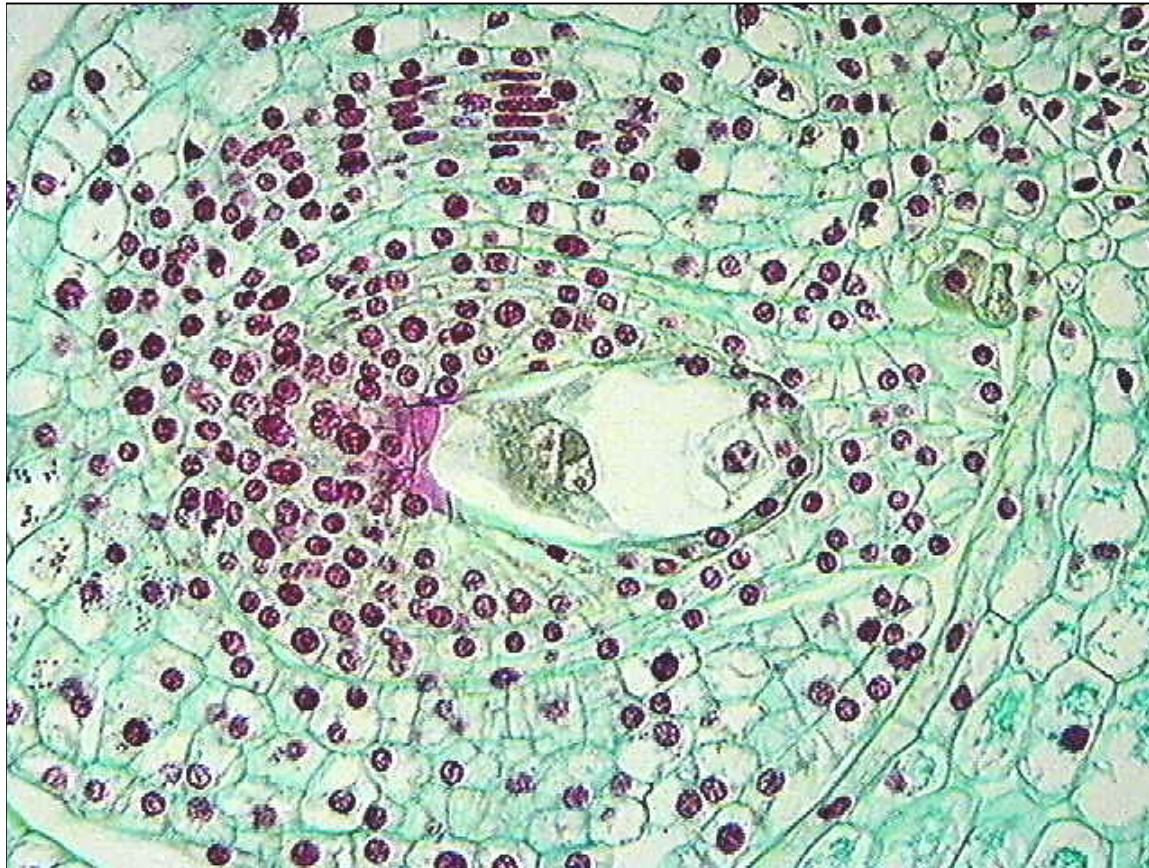
- **syngamie** - splývání jader vaječné a spermatické buňky
- **konfluace** - splývání jader centrální a spermatické buňky

Plasmagamie = splývání cytoplasmy buněk

Průběh syngamie

1. apozice plazmatické membrány vaječné a spermatické buňky
2. spermatické jádro s částí cytoplasmy se dostává do vaječné buňky
3. fúze jader
4. fúze jadérek

Syngamie u lilie

mikropylární pól

IASPRR

Na mikropylárním pólu zárodečného vaku (detail vpravo) je malé jádro spermatické buňky a větší jádro vaječné buňky, po fúzi vznikne **zygota**

Chalazální konec zárodečného vaku lilie: druhé oplození = konfluace

IASPRR

splývající polární jádra (méně hustá) a tmavší samčí jádro
výsledkem této fúze (*triple fusion*) bude 5N endosperm ($1N + 1N + 3N$).

Konfluace u lilie - detail

IASPRR

jádro vlevo je 3N (dříve chalazální) **polární jádro**, uprostřed je **samčí spermatické jádro**, vpravo 1N (dříve mikropylární) **polární jádro**

Vývoj zygoty

zygota

- mění velikost
- zesiluje a doplňuje buněčnou stěnu
- je bez plazmodezmů
- je polární

dělení zygoty - většinou **inekvální** - **buňka apikální** → **embryo**
buňka bazální → **suspensor**

suspensor

tvárově rozmanitý orgán dočasné funkce

- u mnohobuněčných suspensorů se mohou deriváty buňky bazální stát buňkami embrya, např. *Brassicaceae* (*Arabidopsis*)

rudimentární (*Ruta, Myosotis*)

chybí (*Viola, Tilia*)

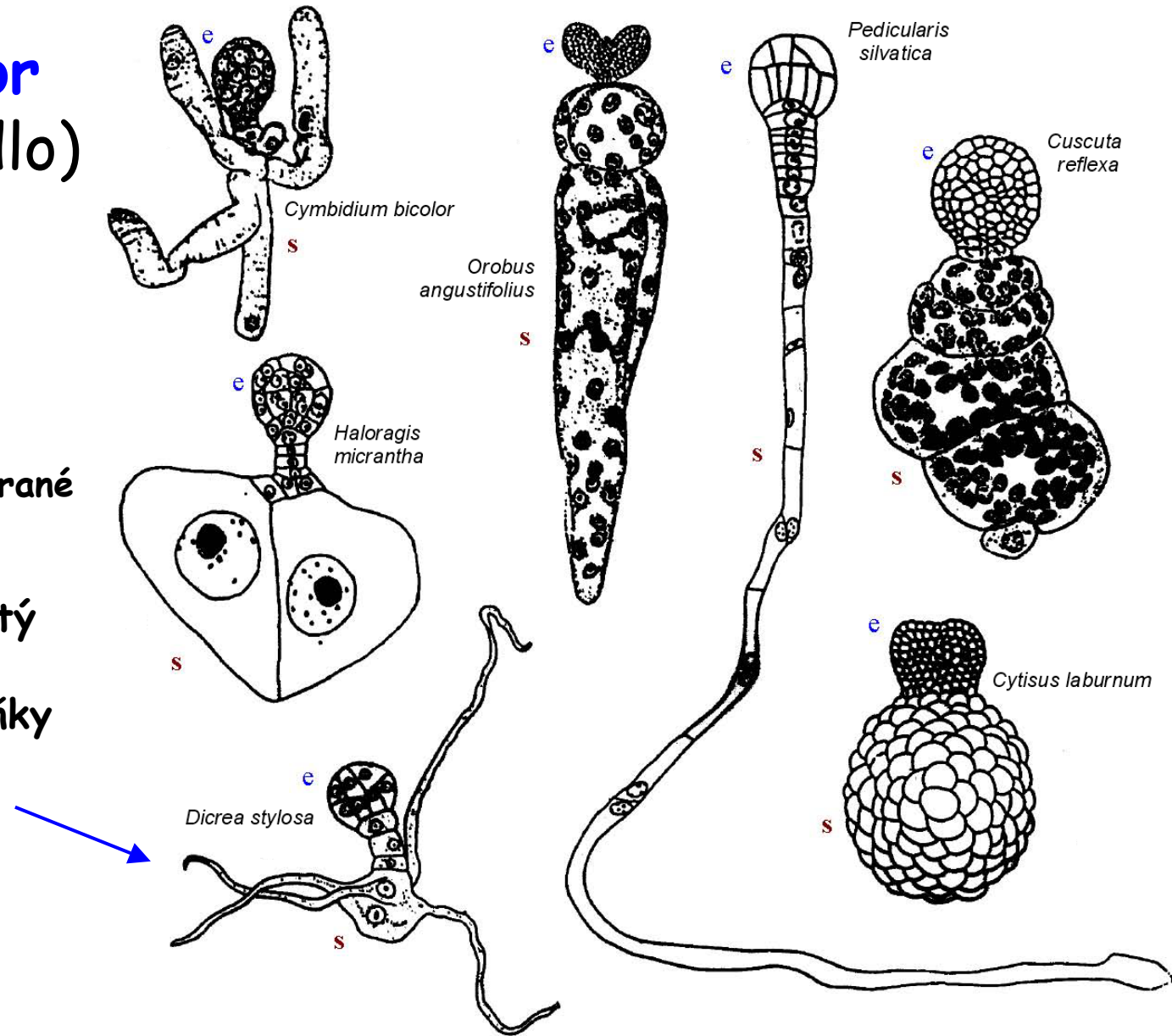
suspensorová haustoria

Suspenzor (zavěšovací orgán)

dočasná funkce v rané embryogenezi

tvarově rozmanitý orgán

- polyploidní buňky
- haustoria

Diferenciace suspensoru

gen *YDA* (*YODA*) - MAPKKK

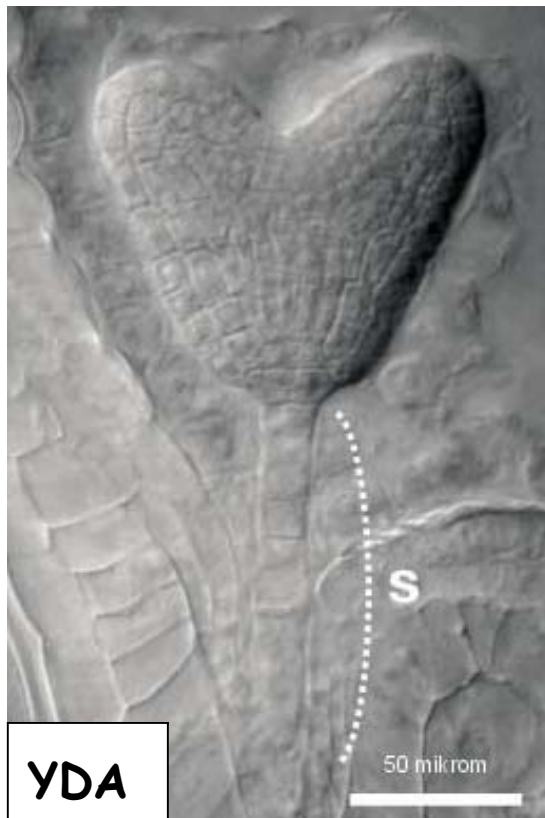
exprimuje se v zygotě a bazální buňce - v apikální buňce ne

mutant *yda* - zygota se neprodužuje

- bazální buňka je malá

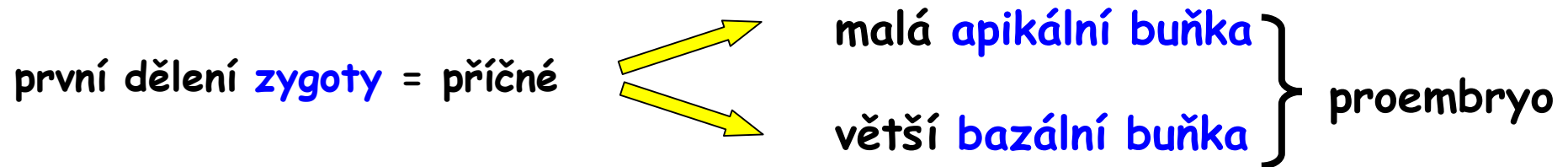
pokud se vůbec dělí, je dělení neuspořádané

embryo se zpožďuje ve vývoji, pak abortuje

Lukowitz W. et al.
Cell 2004

Embryogeneze u *Arabidopsis* (typ Onagrad)

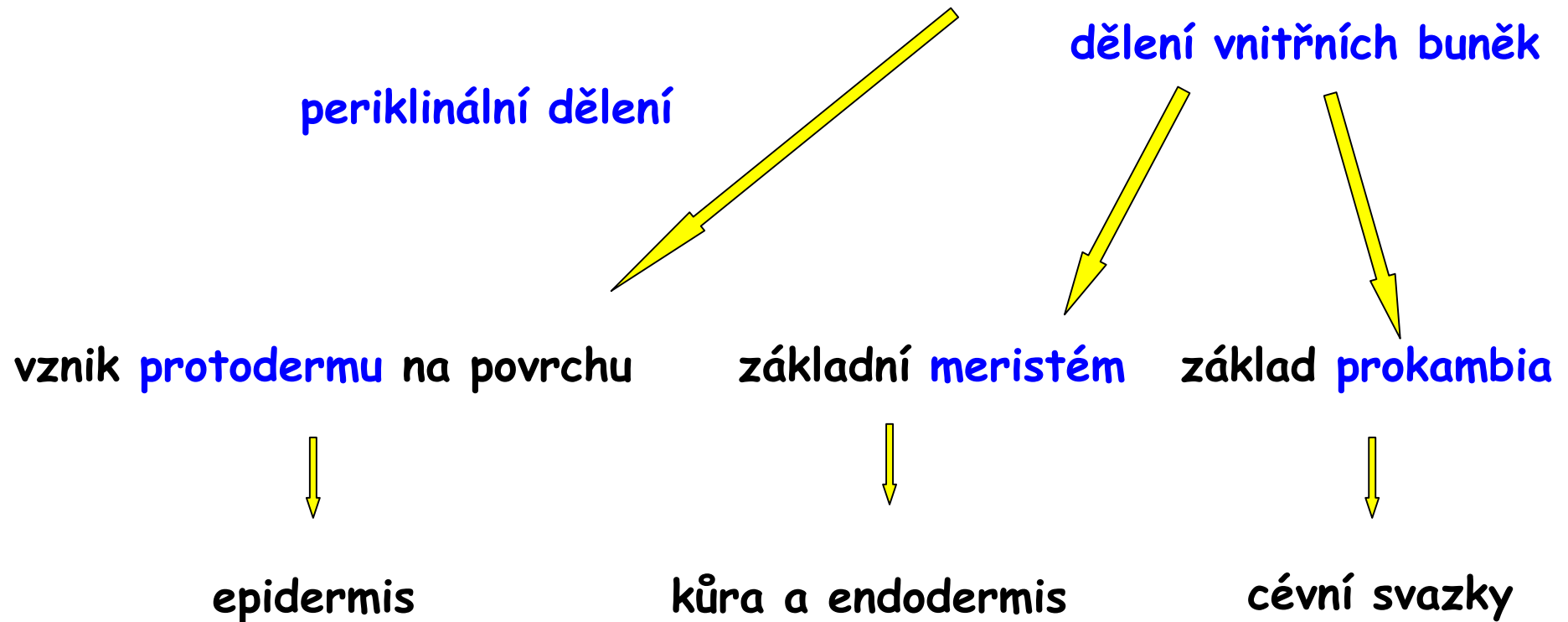
bazální buňka → **suspensor + hypofýza**
(arabinogalaktan. epitopy, PIN7)

apikální buňka → **vlastní embryo**
transkripční faktory AtML1, WUS

PIN-FORMED 1 - 7 (PIN1-7)
= regulátory transportu auxinu

Embryogeneze u *Arabidopsis*

formace radiálních vzorů - začíná ve stadiu 8 buněk

Vývoj embrya v čase

Morfologická stadia embryogeneze

u dvouděložných rostlin

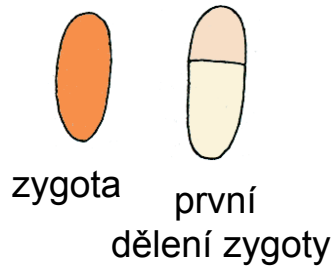
zygota
lineární embryo
globulární embryo
srdcovité embryo
hruškovité (torpédovité)
zralé embryo (dvě dělohy)

u jednoděložných rostlin

zygota
lineární embryo
globulární embryo
zralé embryo (jedna děloha,
laterální SAM)

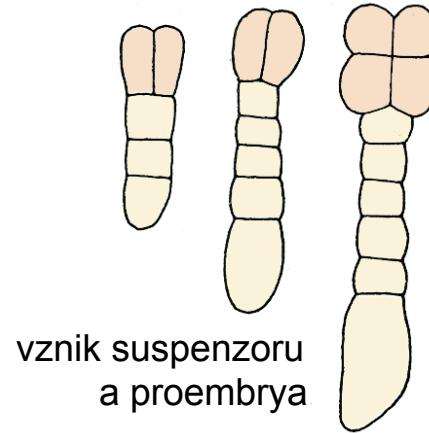

Schéma embryogeneze dvouděložných krytosemenných rostlin

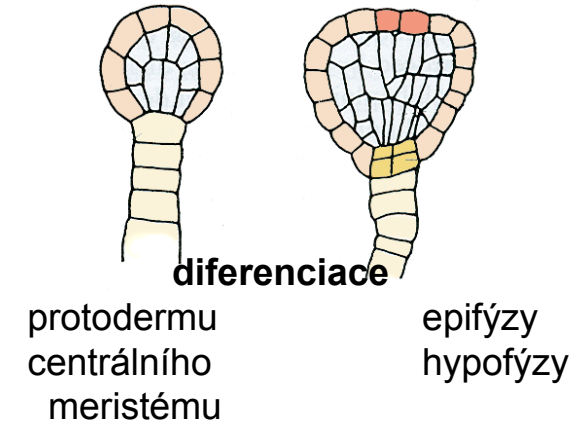

Raven, Everet et Eichhorn
Biology of Plants. 2005

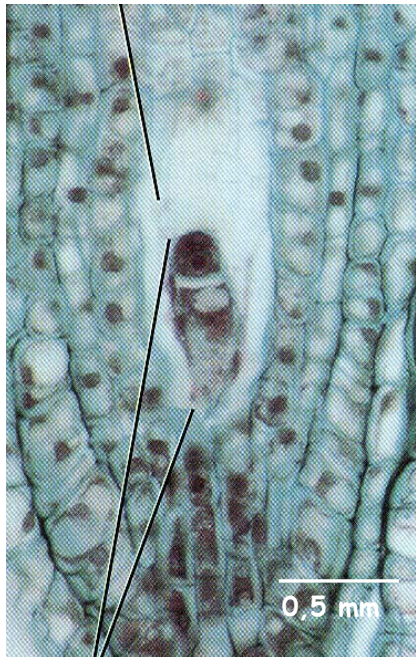
lineární embryo

globulární embryo

zárodečný vak

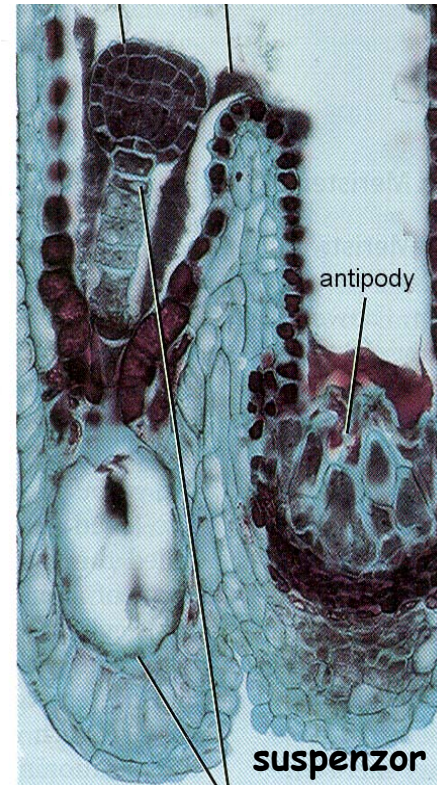

apikální a bazální buňka

endosperm

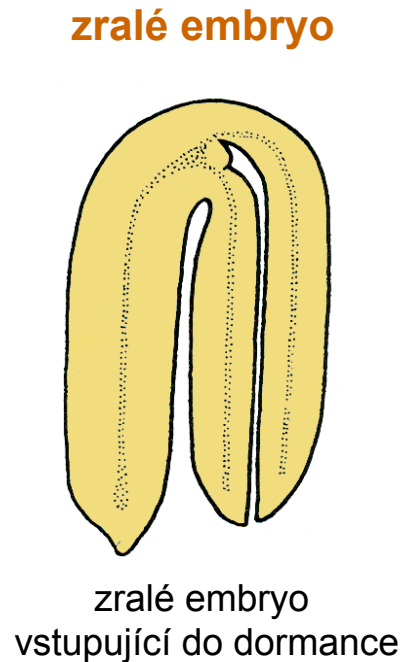
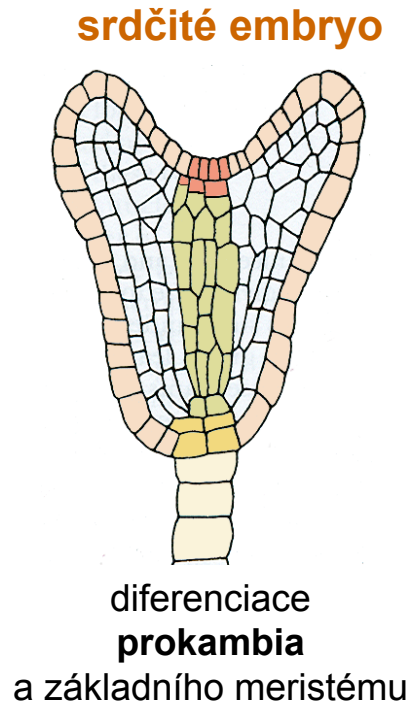
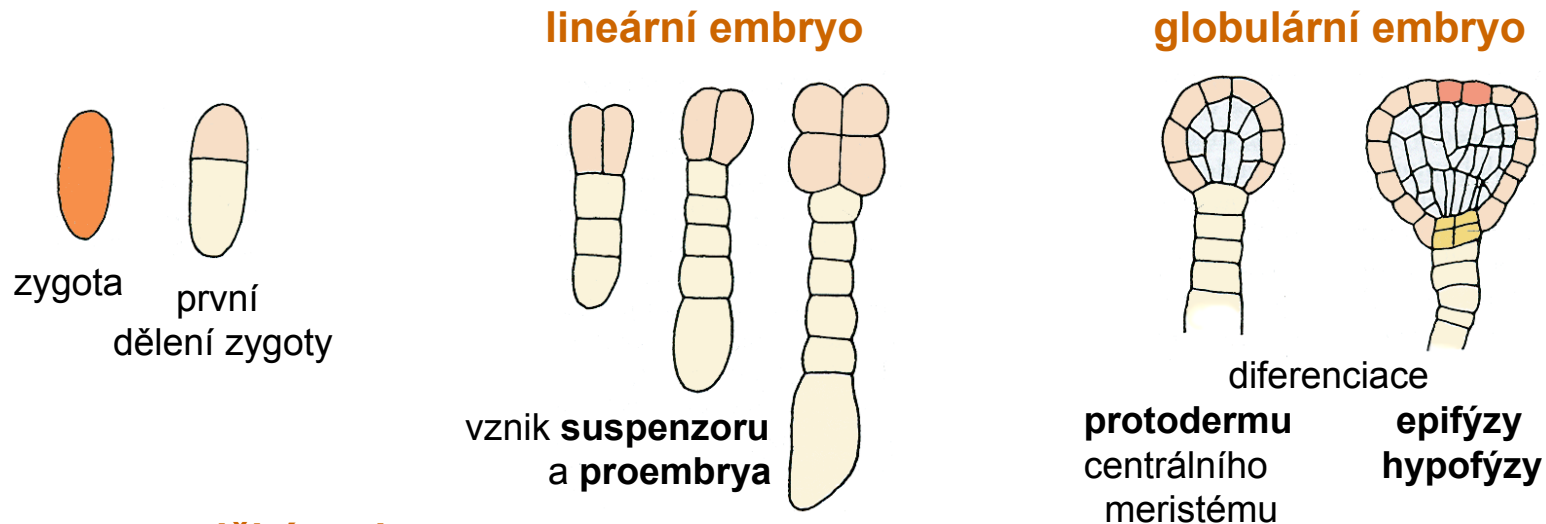

suspenzor

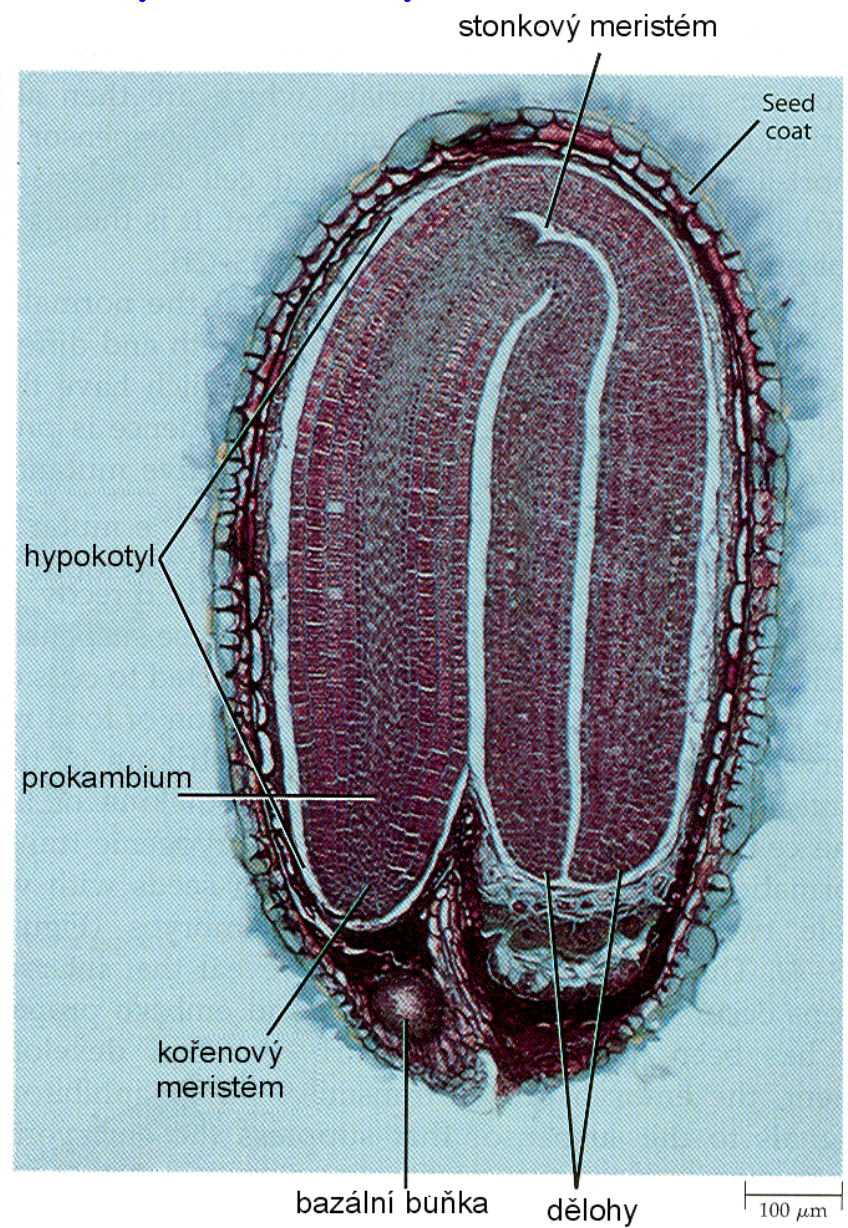
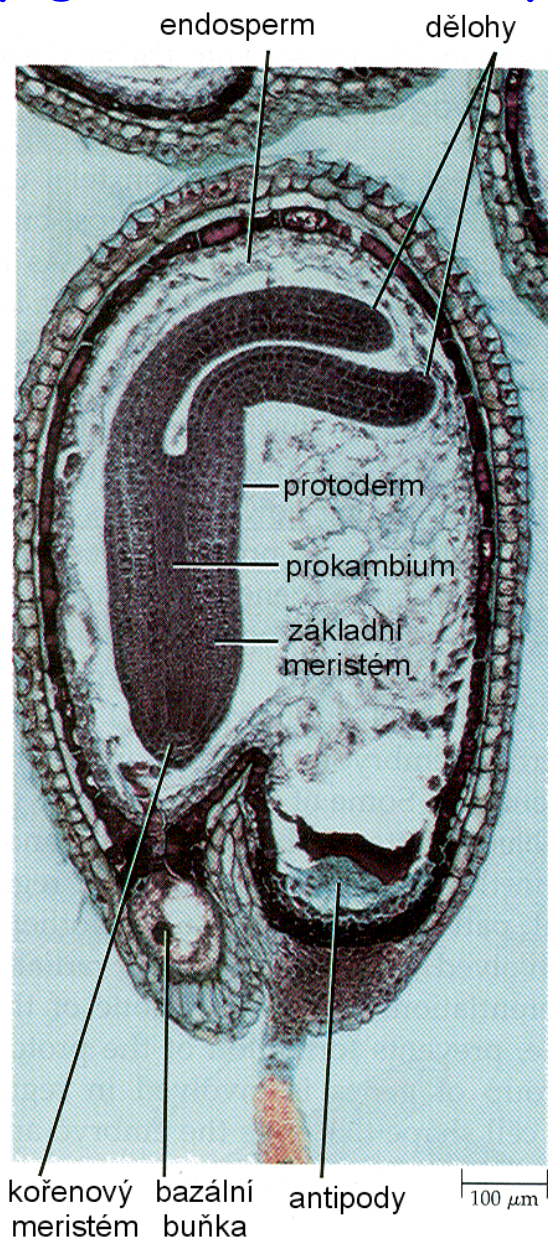
suspenzor s bazální buňkou

Schéma embryogeneze dvouděložných krytosemenných rostlin

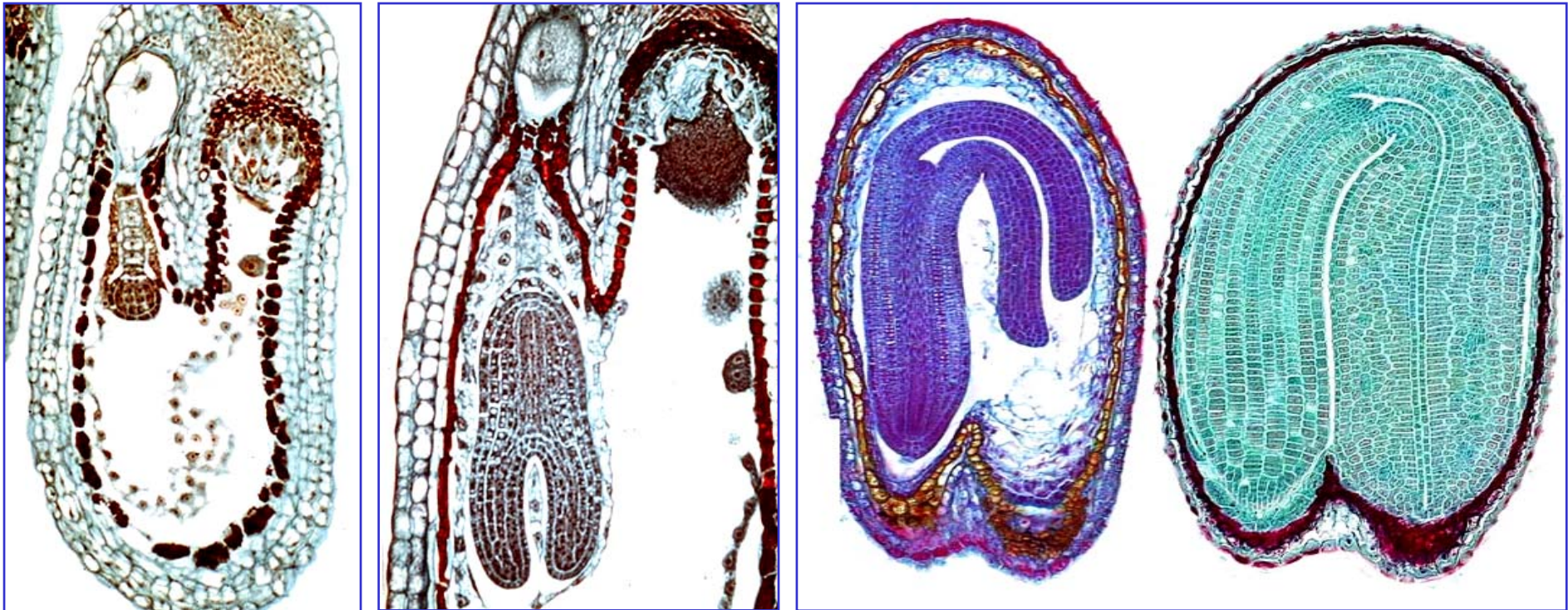
u *Arabidopsis* je **hypofýzou** buňka přiléhající suspenzoru (=derivát buňky bazální) později se dělí na horní buňku **čočkovitou** → **kořenový meristém** **spodní buňka** → **kolumela** → **kořenová čepička**

Schéma embryogeneze dvouděložných krytosemenných rostlin

Raven, Everet et Eichhorn
Biology of Plants. 2005

Capsella bursa-pastoris - vývojová stadia embrya

globulární embryo

torpédovité embryo

starší torpédovité
embryo

zralé embryo

<http://botit.botany.wisc.edu>

Zrání embrya

ukládání zásobních látek

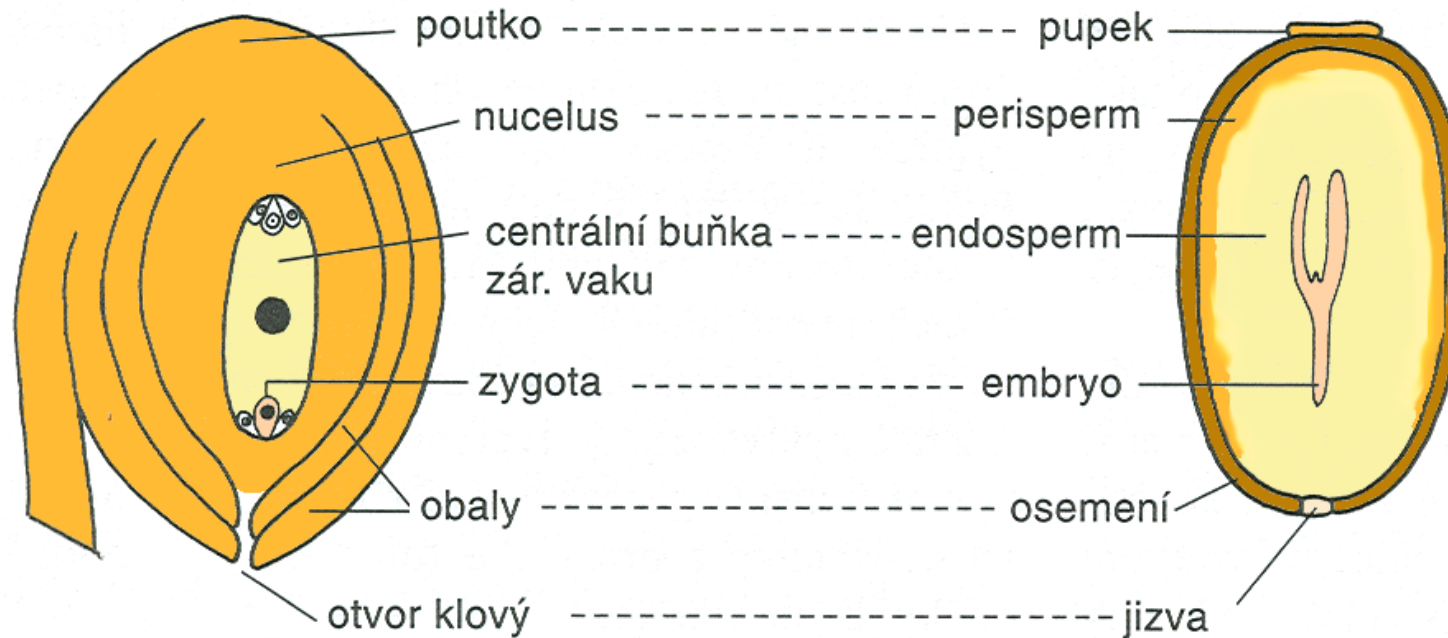
dehydratace a tvorba ochranných proteinů

(LEA = late embryo abundant)

zvýšená koncentrace inhibičních látek

(ABA = kyselina abscisová)

přeměna vajíčka a integumentů v semeno

přeměna **pestíku** (nebo jeho části) v plod

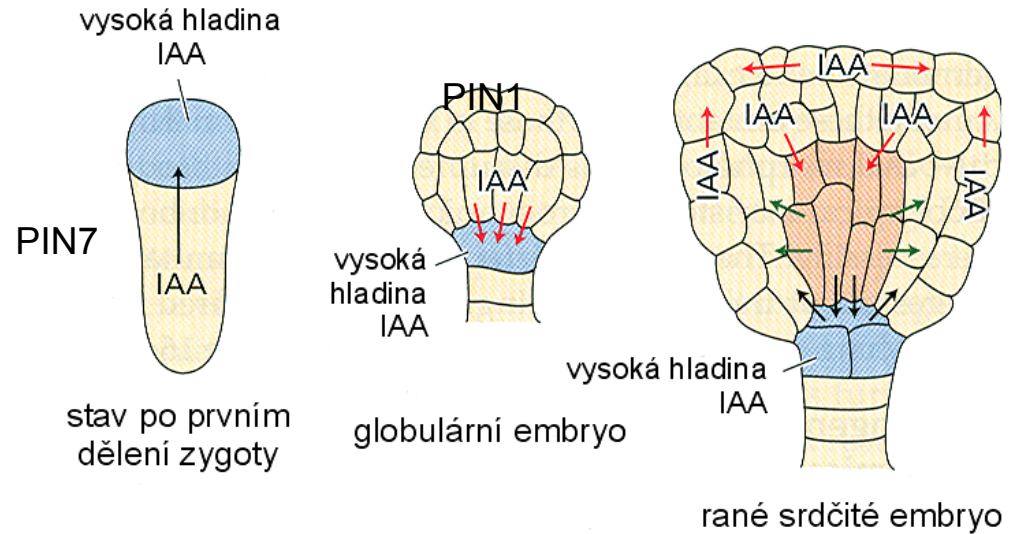
Vstup embrya do dormance

gen *LEC1* (*LEAFY COTYLEDON1*) kóduje transkripční faktor,
který se váže na box CCAAT
exprimuje se od stádia oktantu po celou embryogenezi
v embryu,
suspenzoru
i endospermu

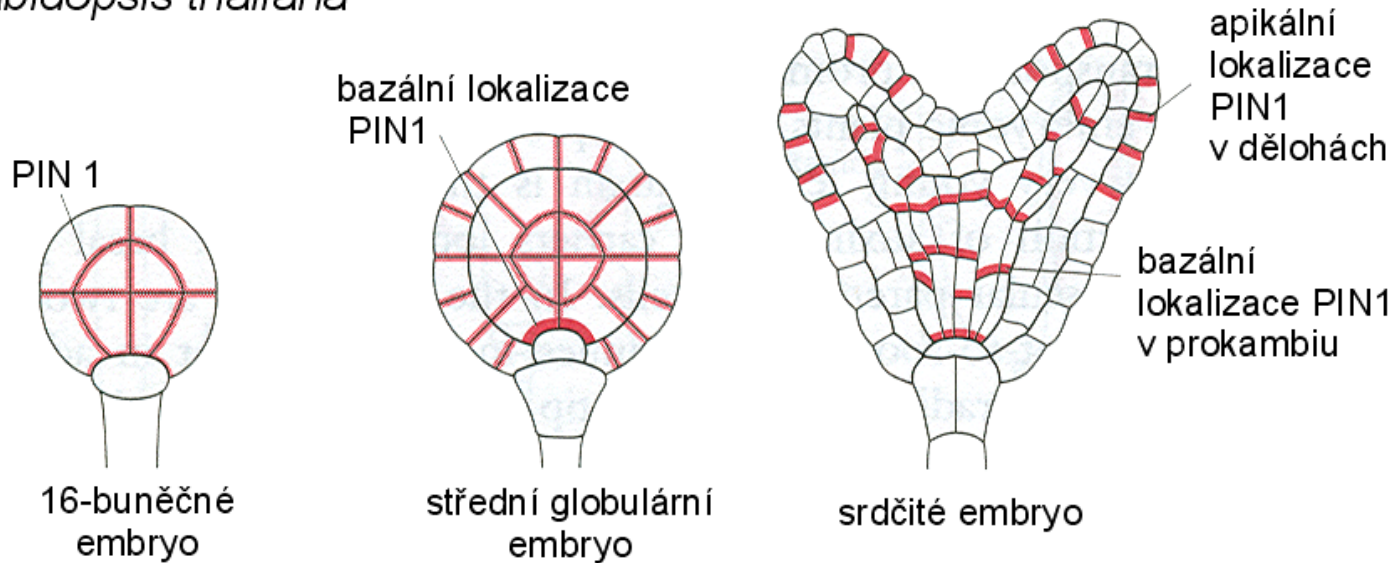
mutant *lec1* tvoří méně zásobních proteinů, nevstupuje do dormance a
nepřežije desikaci (lze překlenout *in vitro*)
dělohy mají charakter listů (tvoří trichomy)

v postembryonálním vývoji je gen umlčen
ektopická exprese při klíčení → tvorba zásobních látek
dělohy se na světle nezvětšují

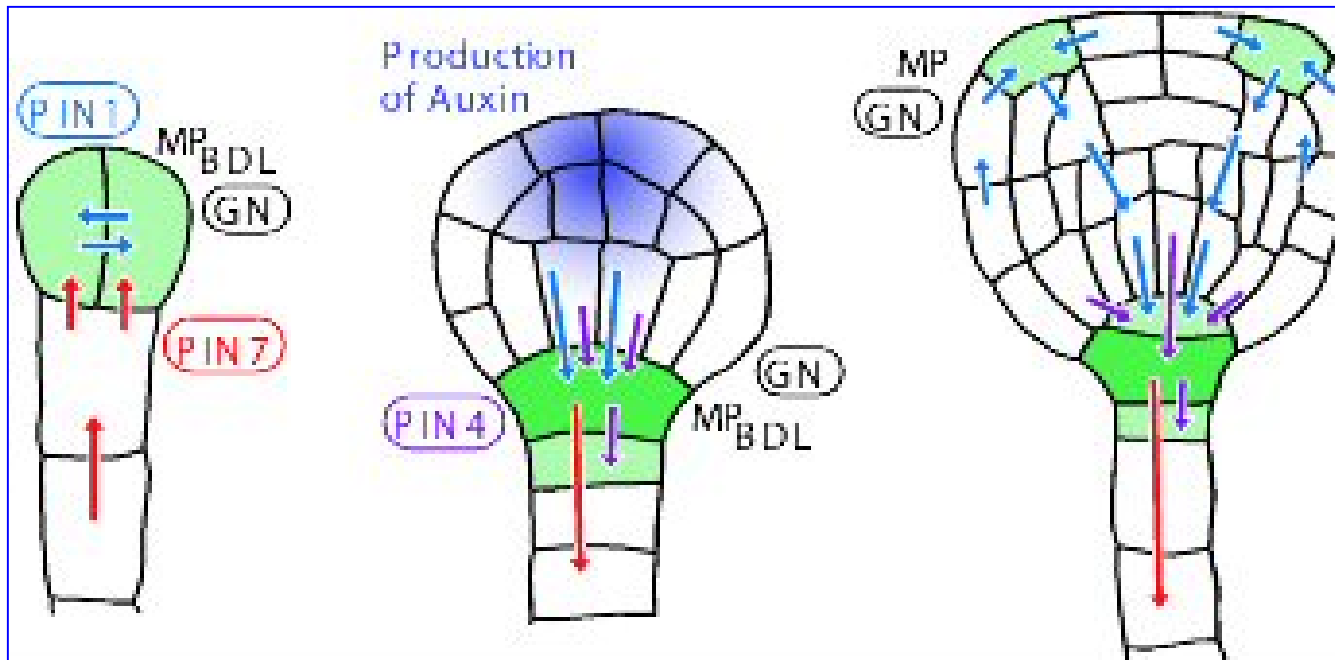
Polarita embrya transport auxinu

lokalizace PIN1 v embryu *Arabidopsis thaliana*

Role distribuce auxinu při formování embrya (J. Friml)

specifikace apikálních buněk - hromadění auxinu

specifikace kořenového pólu - produkce a transport auxinu do hypofýzy a suspenzoru

specifikace základů děloh - hromadění auxinu v ve dvou místech apexu GE

mp, bdl - mutanty v odpovědi na auxin
gn - mutant transportu auxinu

absence kořenového pólu

Diferenciace kořene - nezbytný je polární transport auxinu

geny *HBT* (*HOBBIT*)

exprimuje se v dolní tetrádě oktantu - kóduje složku ubiquitinové E3 ligázy typu APC
- u mutantu *Arabidopsis hbt* se nedělí hypofýza, je zvýšená hladina některých **Aux/IAA**

MP je epistatický k *HBT*

MP a *BDL* se neexprimují v hypofýze, ale v jejím derivátu - buňce čočkovité

PLT1, *PLT2* (*PLETHORA*)

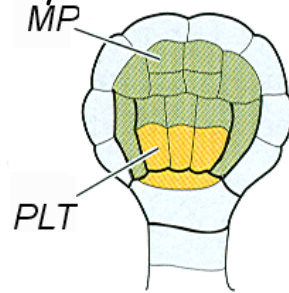
kódují transkripční faktory AP2/EREBP = ERF (etylén)

Taiz a Zeiger (2006)

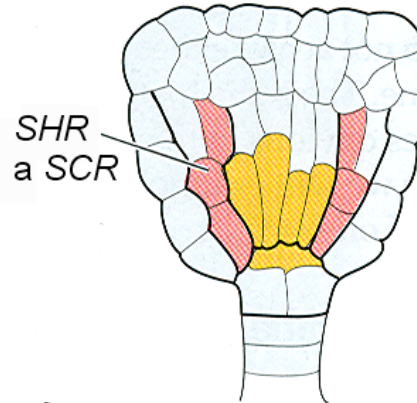
SHR (*SHORT ROOT*)

SCR (*SCARECROW*; strašák)

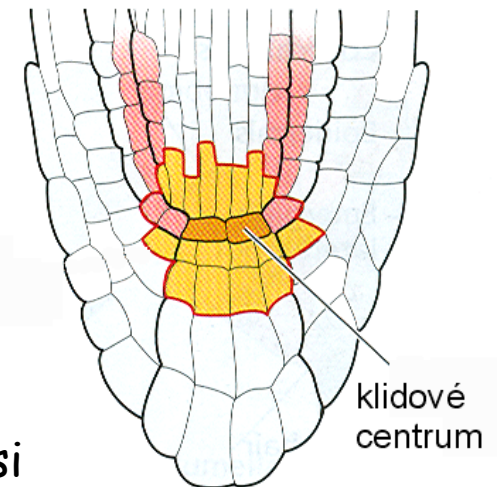
transkripční faktory skupiny **GRAS**

exprese *MP* a *PLT* závisí na IAA

PLT indukuje expresi *SHR* a *SCR*

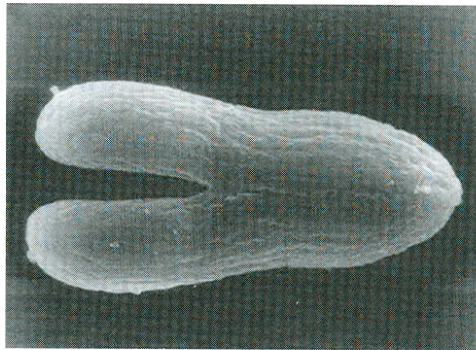
PLT, *SHR* a *SCR* se exprimují v klidovém centru a základu kolumely

diferenciace kořenové čepičky

geny kódující **ARF10** a **ARF16**

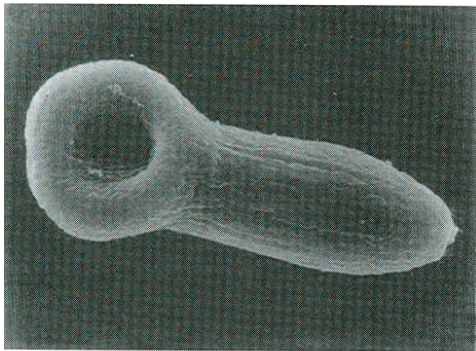
- stimulovány **auxinem** a inhibovány miRNA

projevy poruch transportu auxinu

normální jedinec
Brassica juncea

50 μm

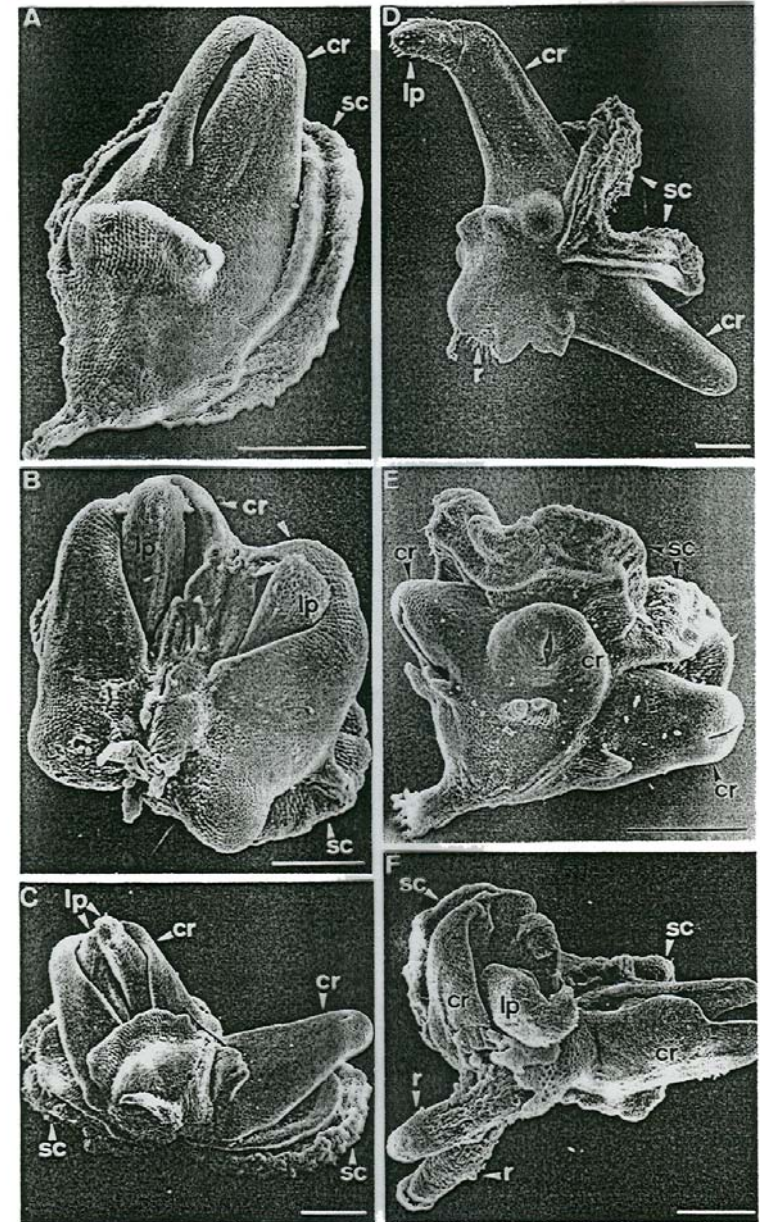

mutant *pin1*

50 μm

efekt kyseliny skořicové
- působí inhibici transportu IAA

Vliv inhibitorů polárního transportu auxinu na vývoj zygotických embryí pšenice.
A - 12 dní staré embryo (inhibitory neaplikovány).
B-F - embrya po působení kyseliny N-1-naftylftalamové nebo qercetinu.
cr - koleoptile, lp - primordium prvního listu, r - primární kořen, sc - skutelum.

Fischer C. *et al.*
Plant Cell , 1997

Embryogenetické typy

první dělení
zygoty
= **příčné**

Solanad

Chenopodiad

Caryophyllad

Onagrad

Asterad

dělení
apikální buňky
= **příčné**

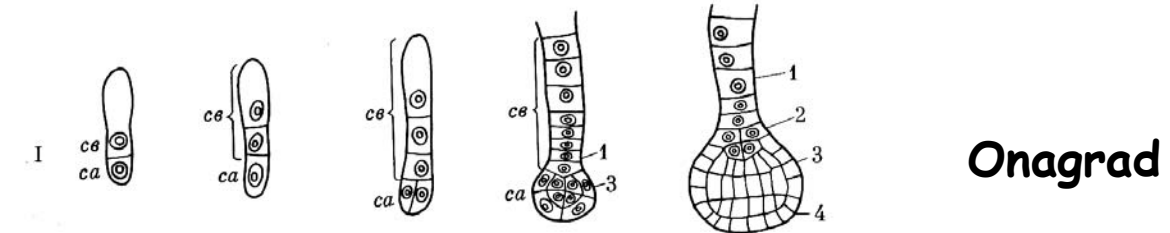
první dělení
zygoty
= **podélné**

Piperad

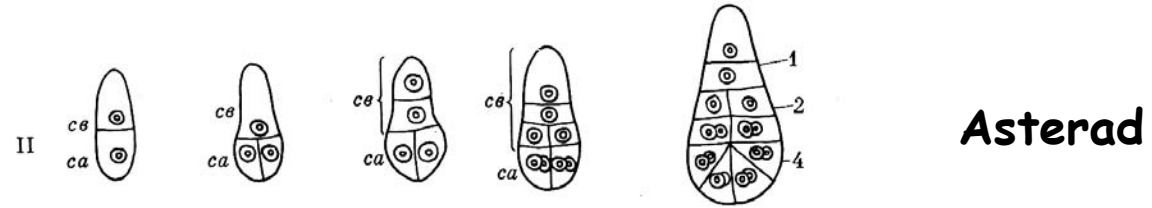
dělení
apikální buňky
= **podélné**

Embryo - genetické typy

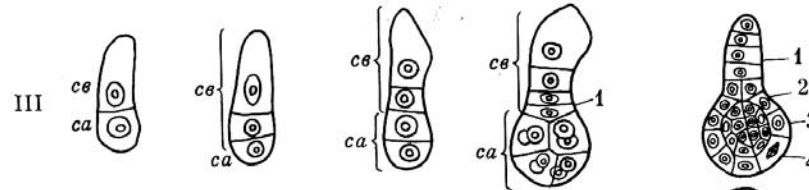
Schnarf 1929

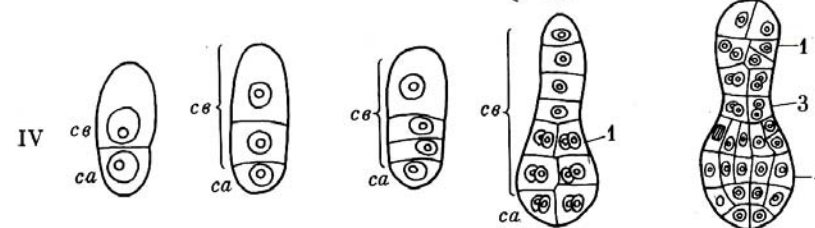
Onagrad

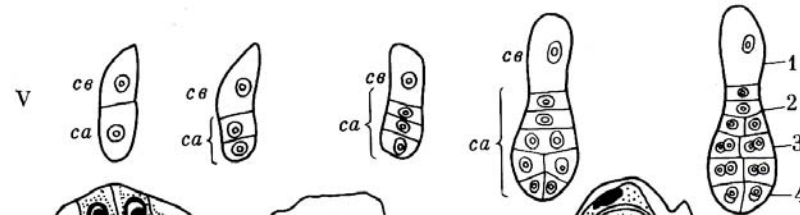
Asterad

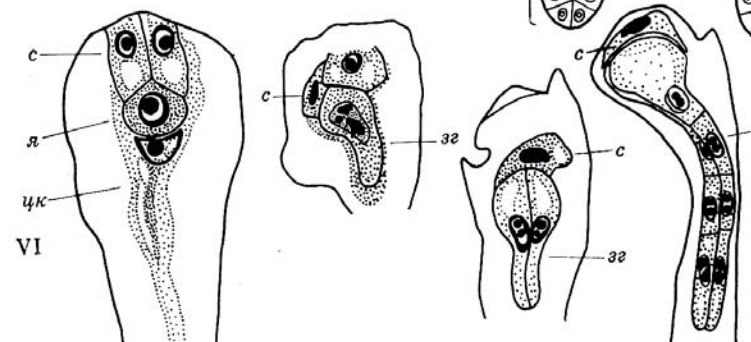
Solanad

Chenopodiad

Caryophyllad

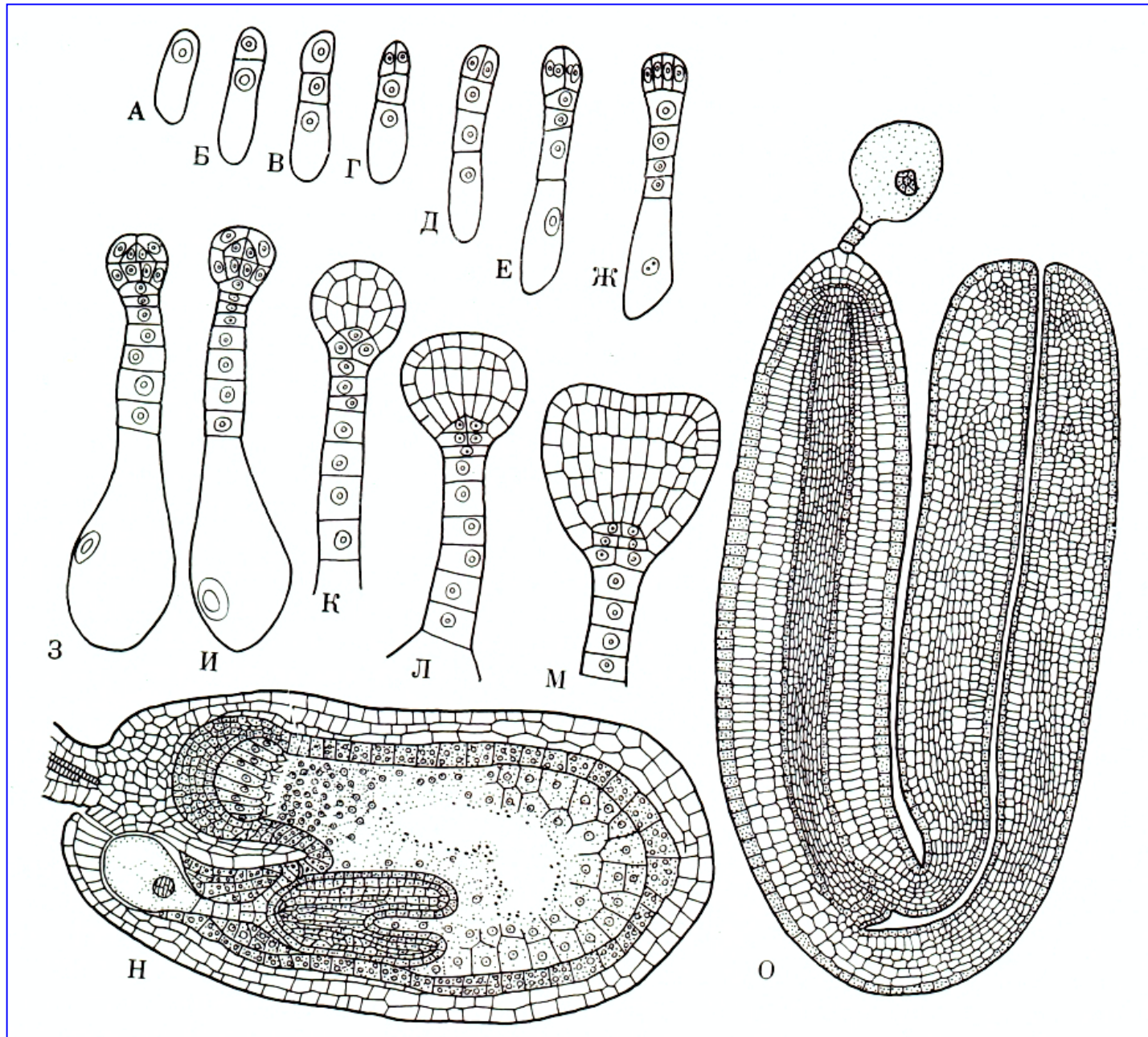
Piperad

Výskyt embryogenetických typů

- **Solanad** - *Solanaceae* (lilek, tabák), *Papaveraceae*, *Linaceae*
- **Chenopodiad** - *Chenopodiaceae* (merlík, řepa)
- **Caryophyllad** - *Silenaceae*, *Fumariaceae*, *Viciaceae*
- **Onagrad** - *Onagraceae*, *Brassicaceae*, *Ranunculaceae*, *Lamiaceae*, *Euphorbiaceae*, *Viciaceae*, *Liliaceae*
- **Asterad** - *Asteraceae*, *Rosaceae*, *Polygonaceae*, *Liliaceae*, *Poaceae*
- **Piperad** - *Piperaceae*, *Dipsacaceae*, *Euphorbiaceae*

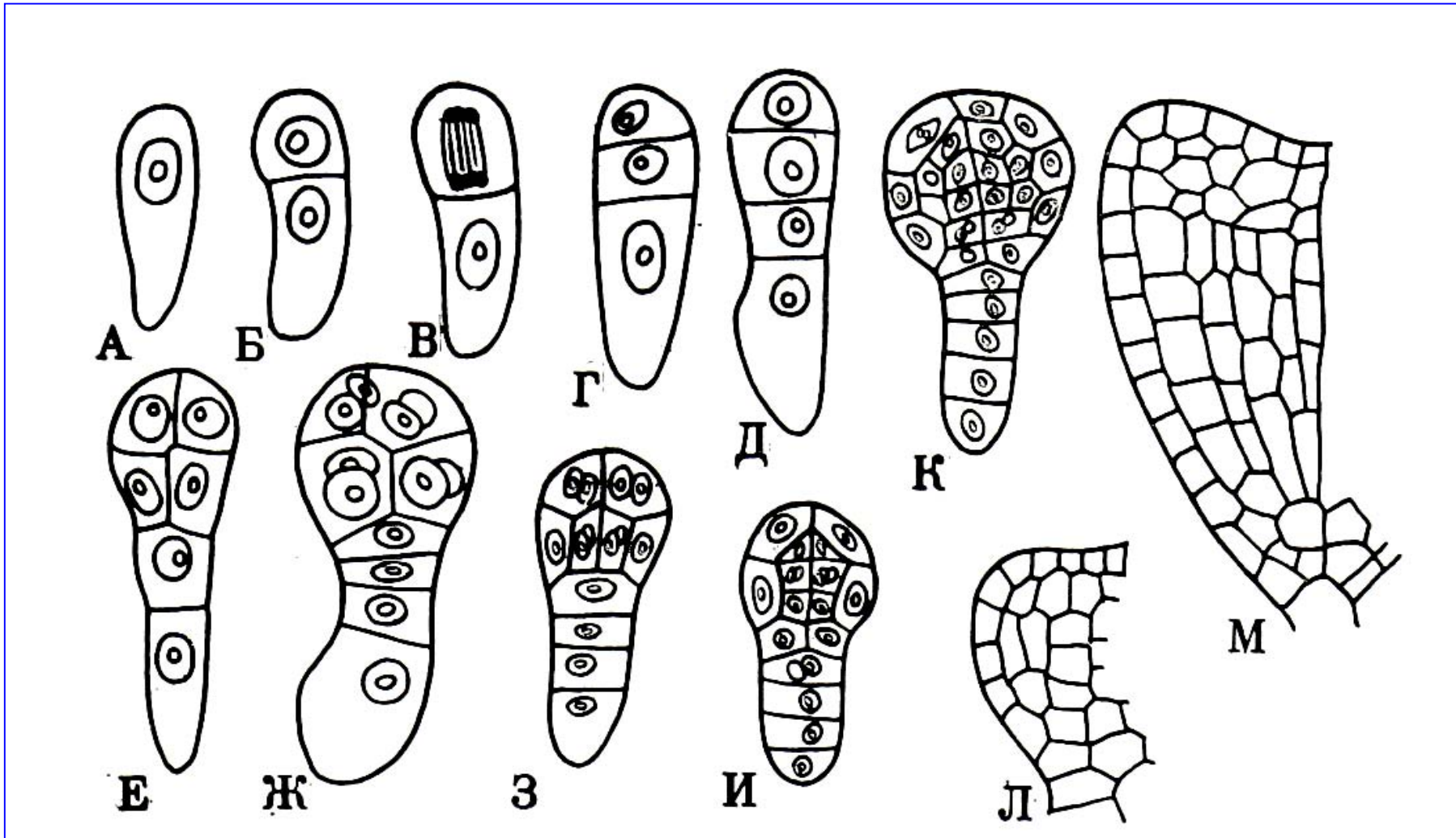
Onagrad - *Capsella*

Poddubnaja-Arnoldi 1976

Solanad

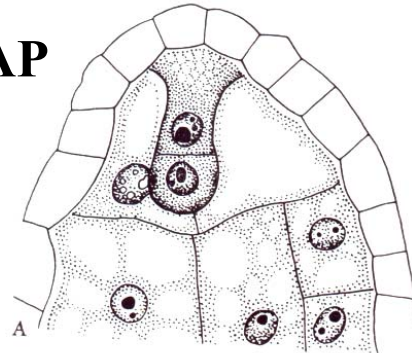
Poddubnaja-Arnoldi 1976

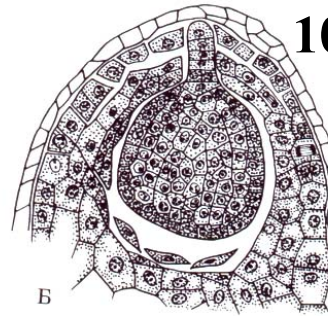
Vývoj embrya a endospermu - *Nicotiana*

N. ruta ×
N. tabacum

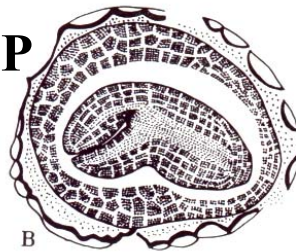
5 DAP

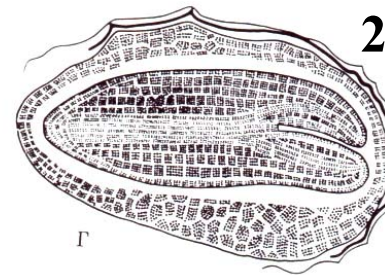
10 DAP

15 DAP

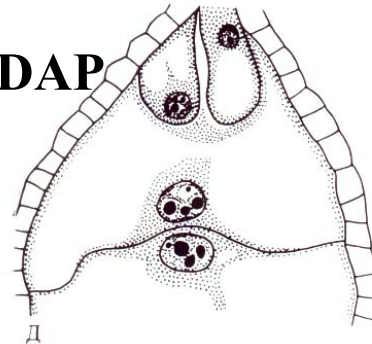

20 DAP

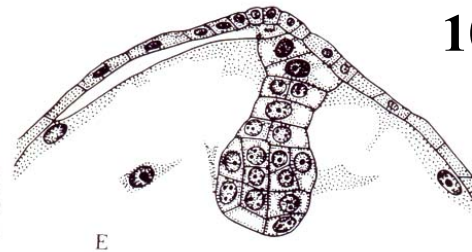

N. tabacum ×
N. ruta

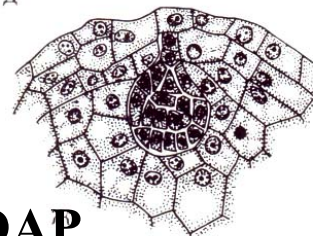
5 DAP

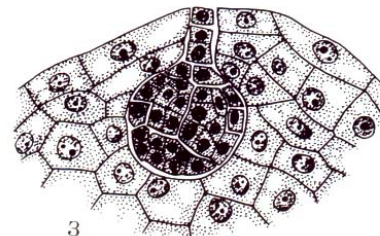
10 DAP

15 DAP

20 DAP

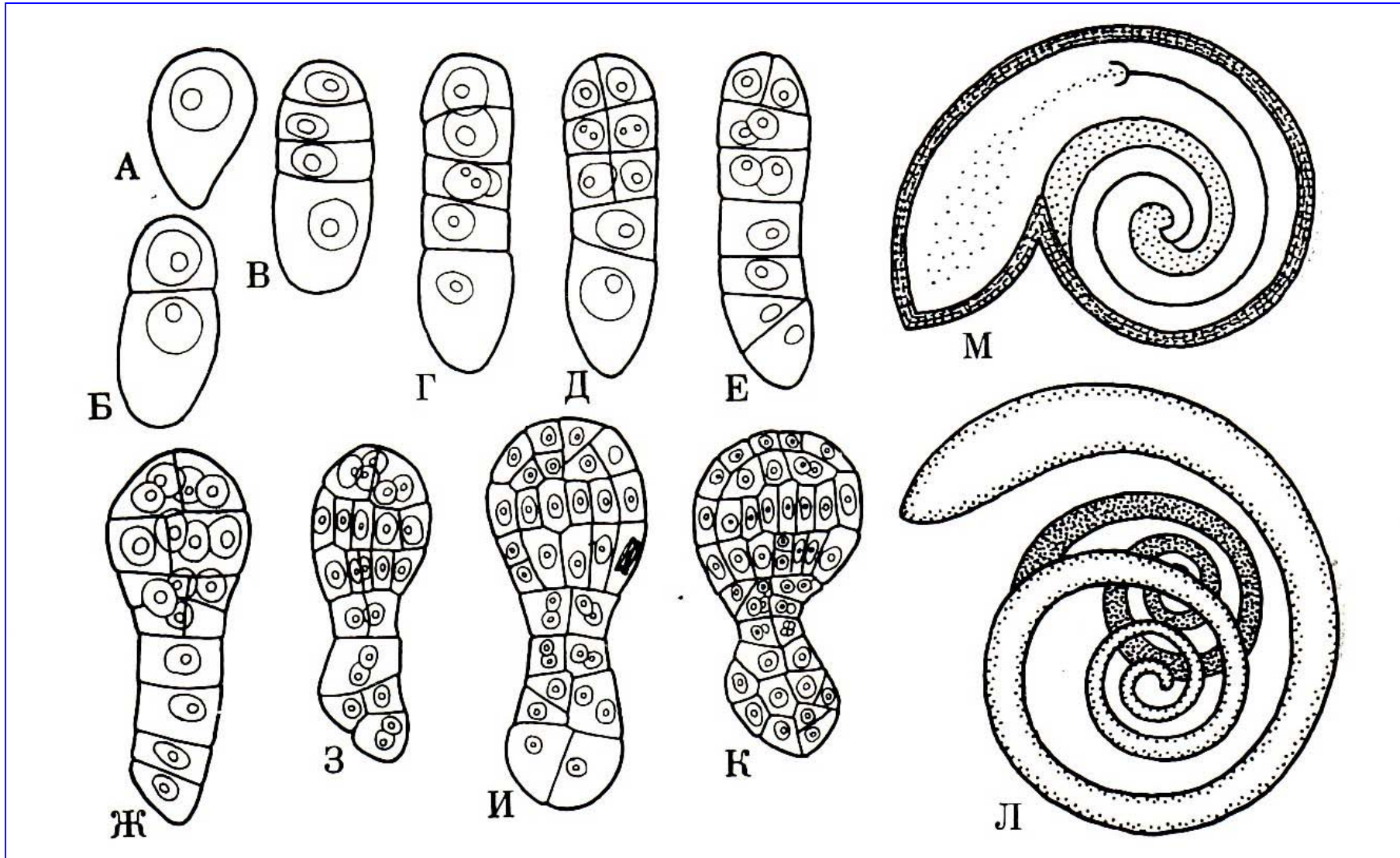
Podubnaja-Arnoldi 1976

zpomalení
vývoje embrya
při křížení
tabáku s pylem
N. ruta

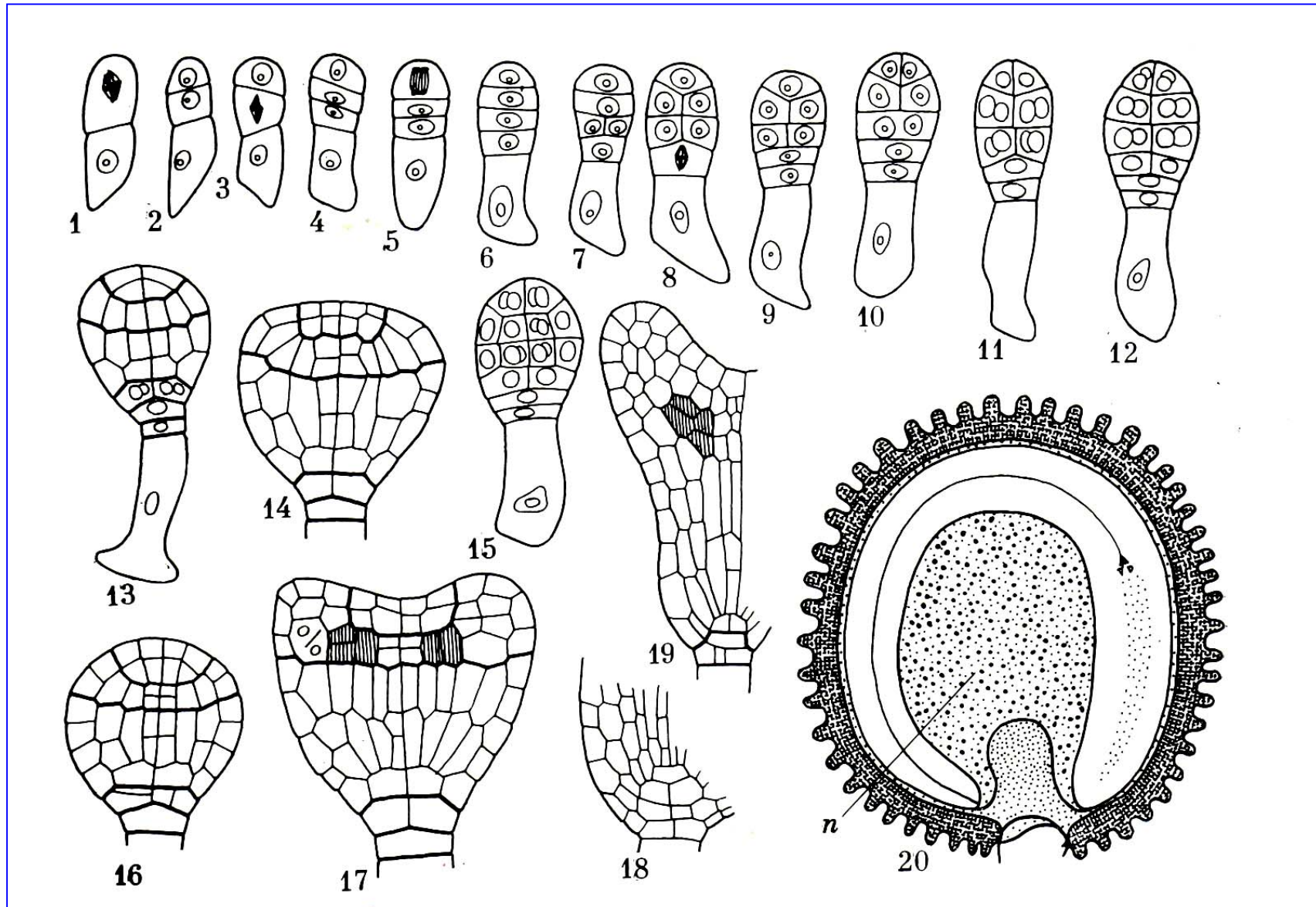
Chenopodiad

Poddubnaja-Arnoldi 1976

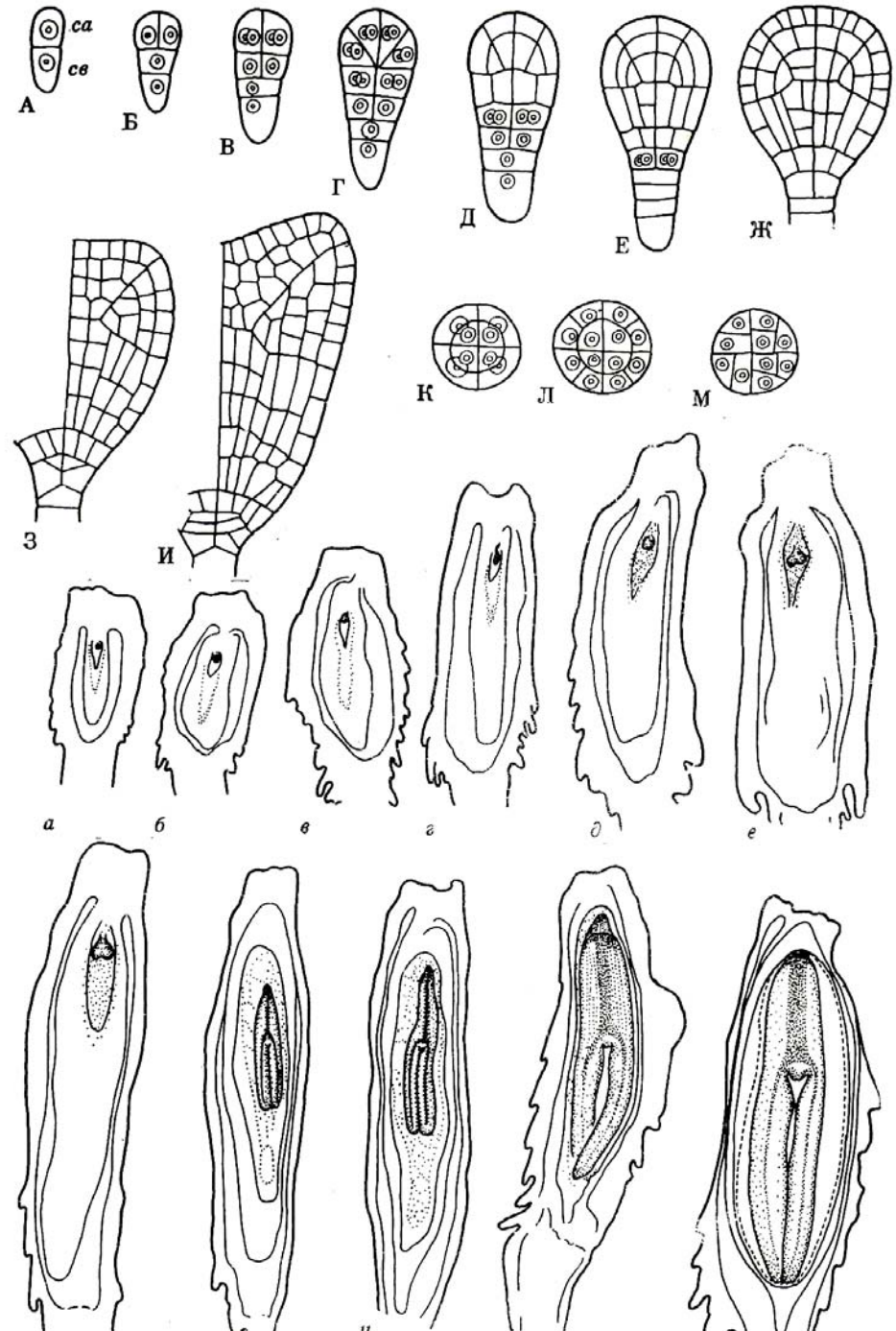

Caryophyllad (*Sagina*)

Poddubnaja - Arnoldi 1976

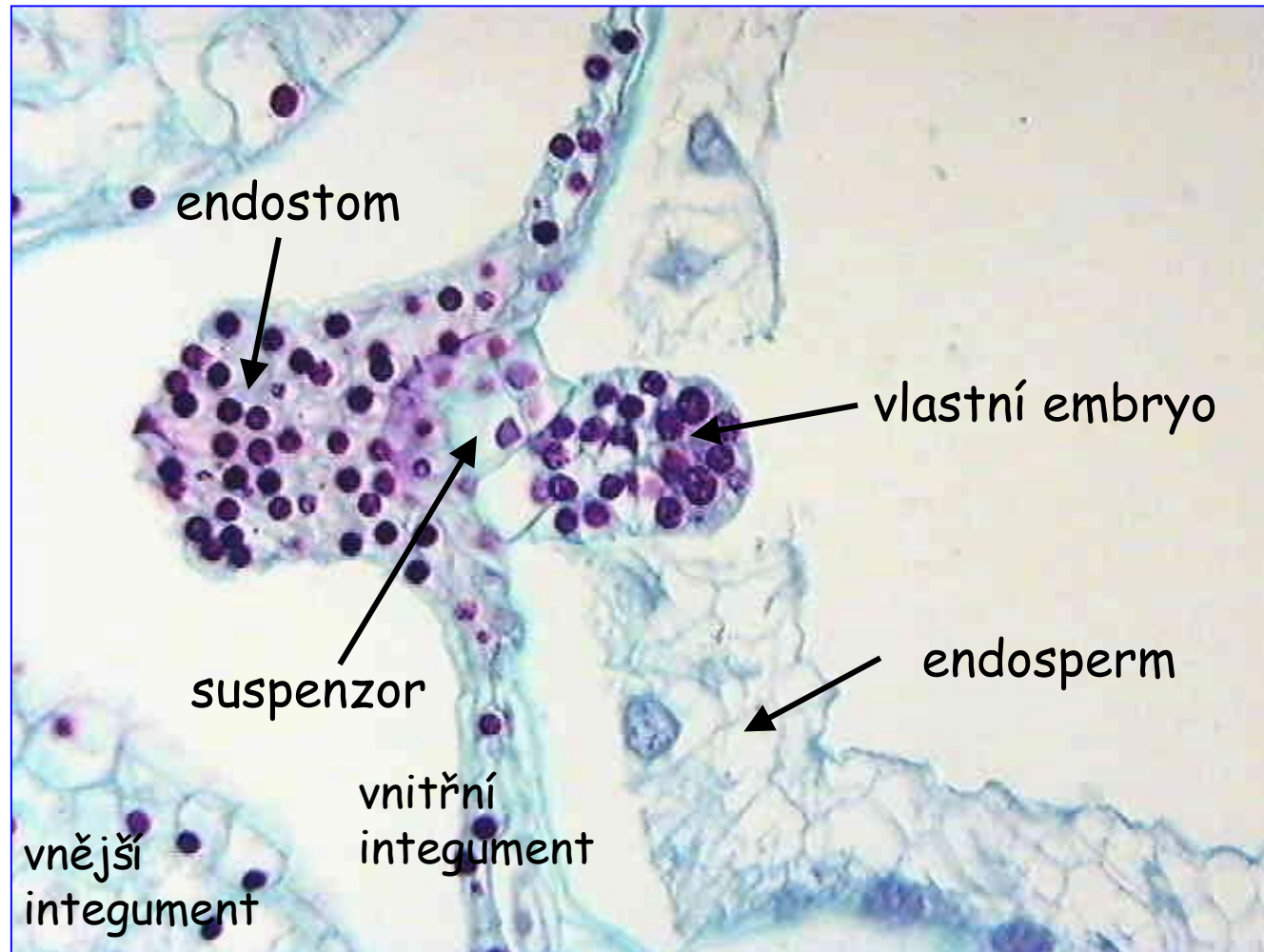

Asterad

Poddubnaja-Arnoldi 1976

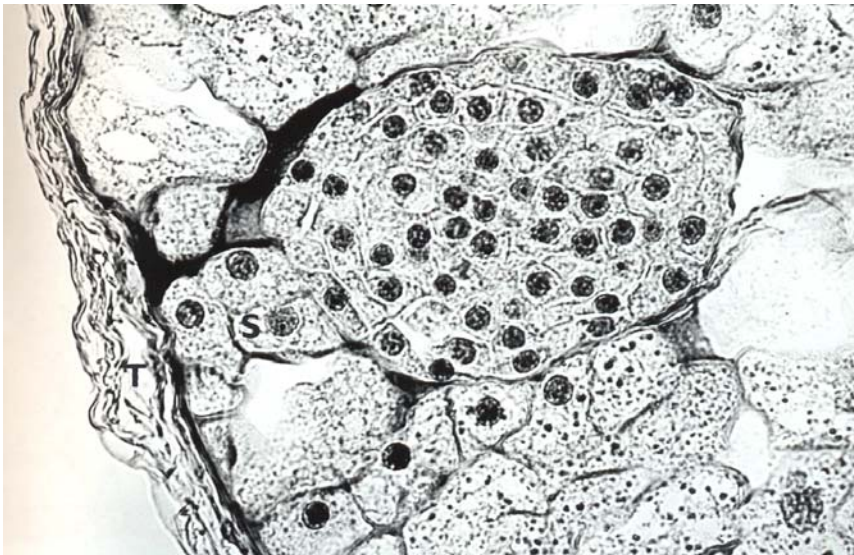
Embryo lilie (*Lilium*)

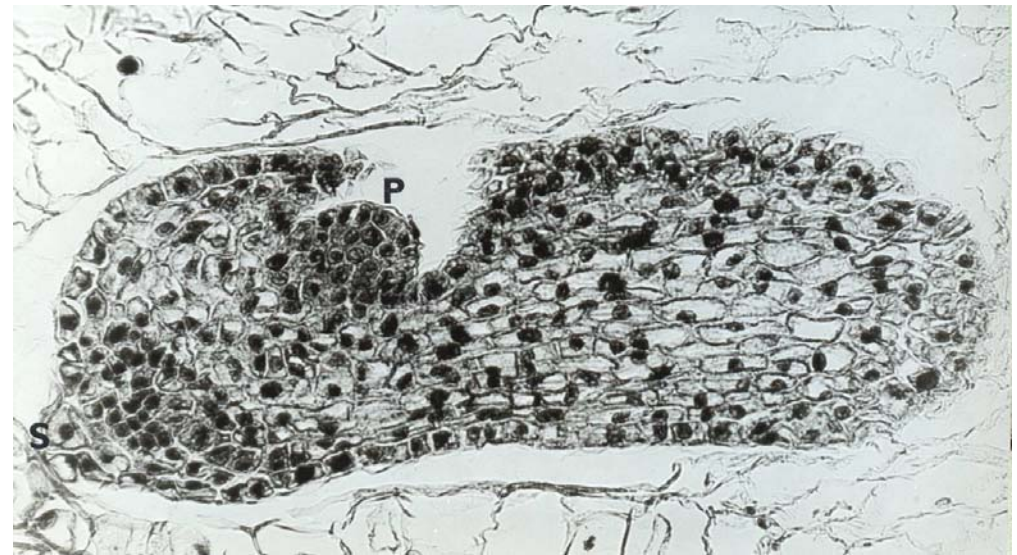
IASPRR

embryo jednoděložné rostliny v globulární fázi vývoje

Embrya jednoděložných rostlin

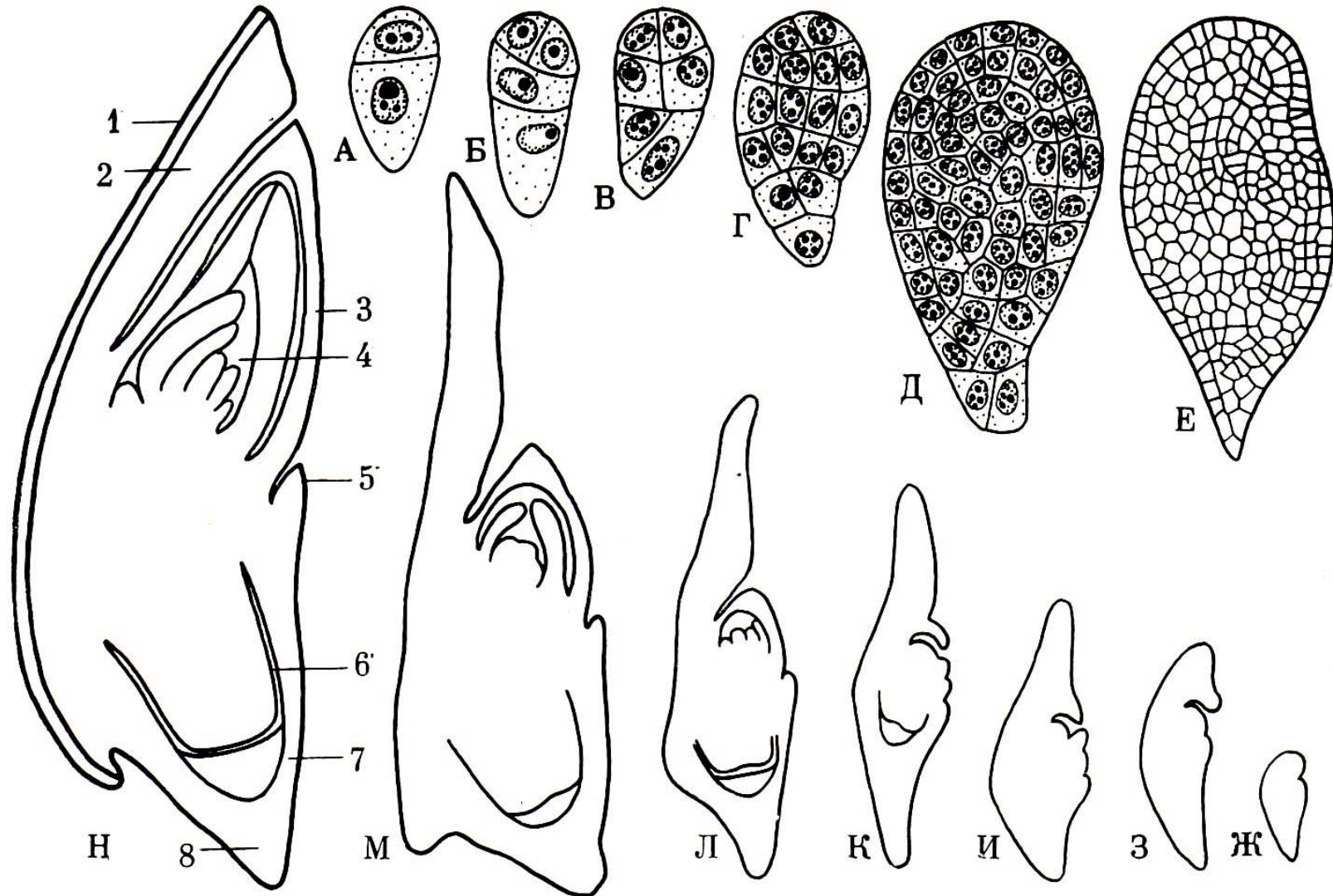

Galanthus nivalis

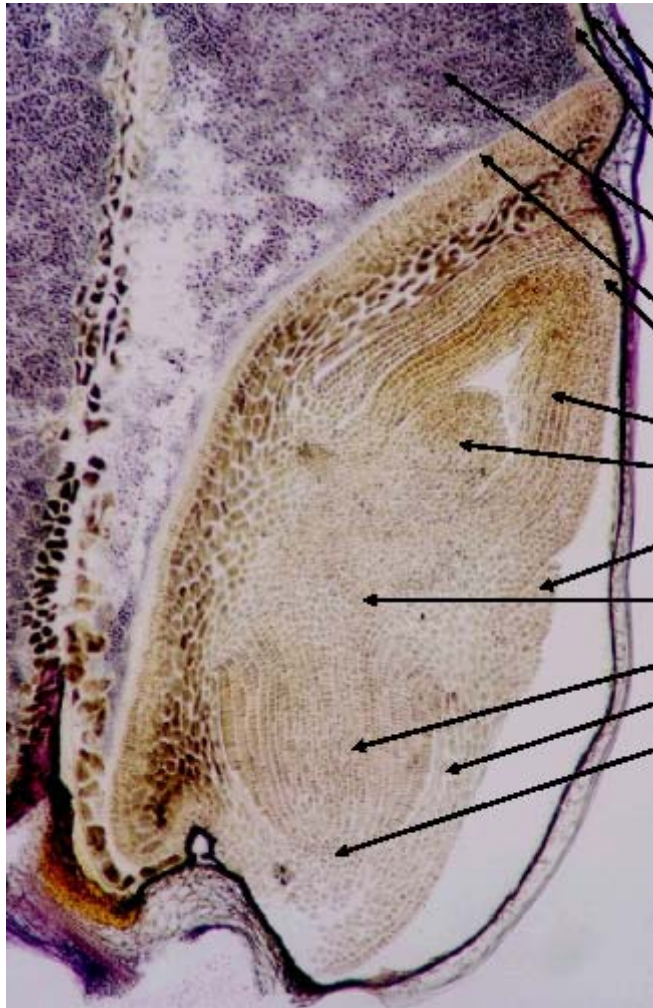
Narcissus pseudonarcissus

Embryogeneze u kukuřice

Podlubnaja-Arnoldi 1976

Podélný řez obilkou pšenice

perikarp } u obilek srůstá
testa }

aleuronová vrstva

endosperm

embryo:

šíték (scutellum)

koleoptile

list

plumula

epiblast (rudiment 2. dělohy)

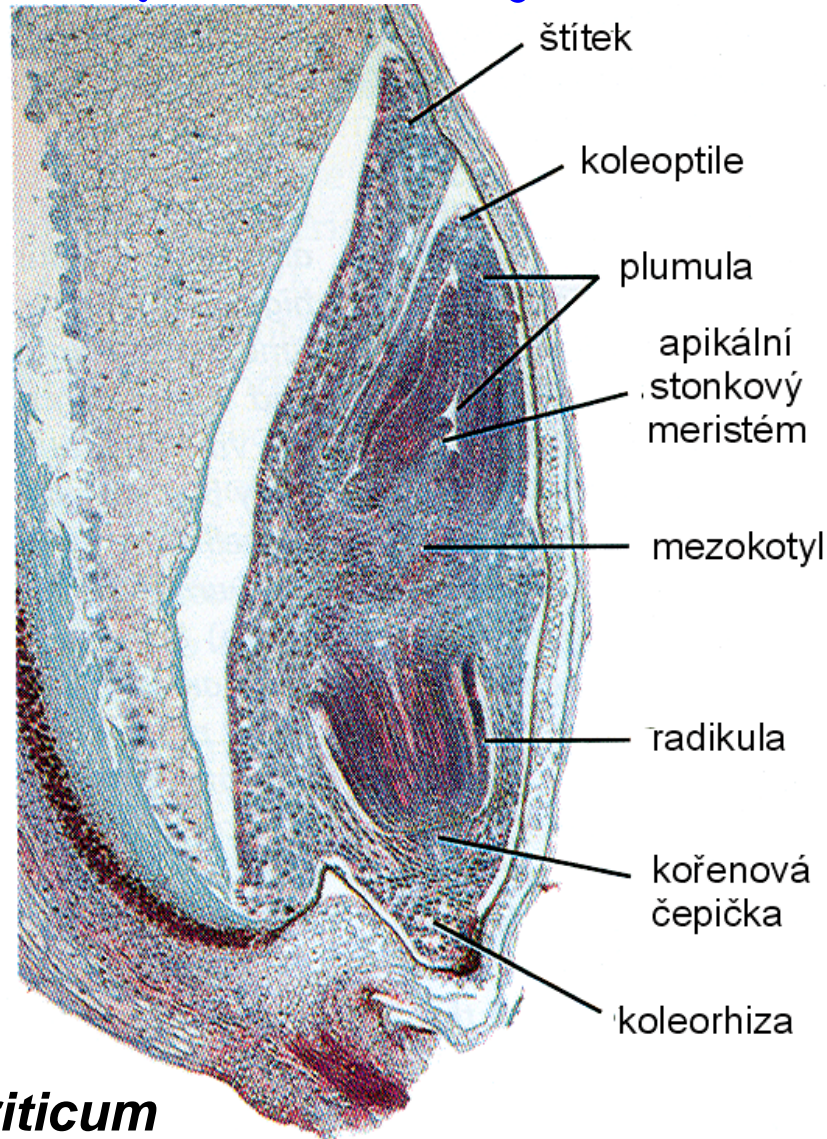
mezokotyl

radikula

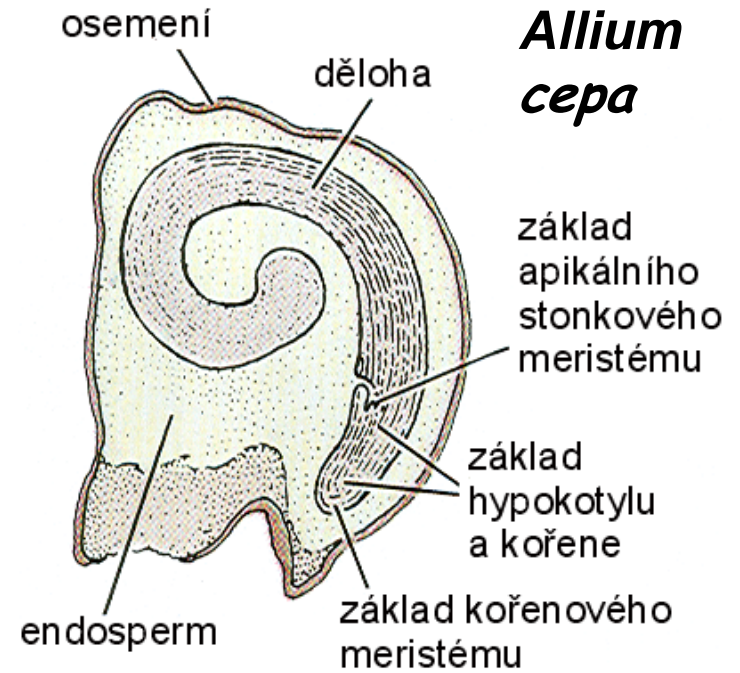
koleorhiza

kalyptra

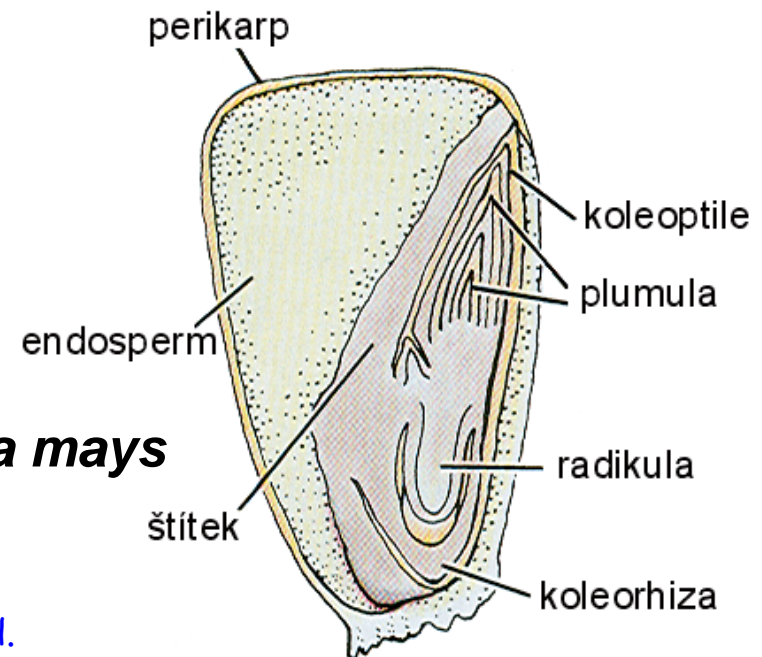
Embrya rostlin jednoděložných

Triticum

Allium cepa

Zea mays

Robert Brown

(1773 -1858)

skotský botanik

- zavedl pojem **nucellus** (kolem 1830), považoval jeho pletivo za výživu embrya a nazýval jej **albumen primarium**.
- Pro **endosperm**, který se tvoří ve vznikajícím semeni, používal termín **albumen secundarium** (= dnešní označení primární a sekundární živné pletivo).
- popsal, že embryo je radikulou vždy orientováno k mikropyle

Endosperm rostlin krytosemenných

pletivo obklopující a vyživující embryo v průběhu vývoje
počátek vývoje = **konfluace** - oplození centrální buňky zárodečného vaku = vznik primární endospermální buňky

typy endospermu podle způsobu dělení:

- **jaderný (nukleární)** - zpočátku volnojaderné dělení, později **celularizace** - výskyt u jednoděložných i dvouděložných rostlin (*Brassicaceae* - *Capsella*, *Galanthus*, *Cocos*),
- **buněčný (celulární)** - po každém dělení jádra tvorba buněčné stěny - častější u dvouděložných (*Viciaceae*, *Solanaceae*, *Campanulaceae* - *Jasione*)
- **helobiální** - po prvním dělení vznik přepážky, v každé pak probíhá volnojaderné dělení - častější u jednoděložných (*Juncus*, *Najas*)

endosperm může i chybět (*Orchidaceae*, *Trapaceae*)

Endosperm

ploidie - záleží na typu zárodečného vaku:

obecně 3N, u *Oenothera* 2N

u typů *Fritillaria*, *Peneia*, *Peperomia* polyploidní (extrém 300N)

složení:

zásobní látky

polysacharidy (škrob, galaktomananové hemicelulózy u datle, luštěnin)

proteiny (proteinová tělíska - fragmenty ER, vakuoly) - zásobní, funkční

lipidy (tuky a oleje - lipidová tělíska oleozomy)

fytin - hexafosfátový ester *myo*-inozitolu, Ca a Mg sůl

Endosperm

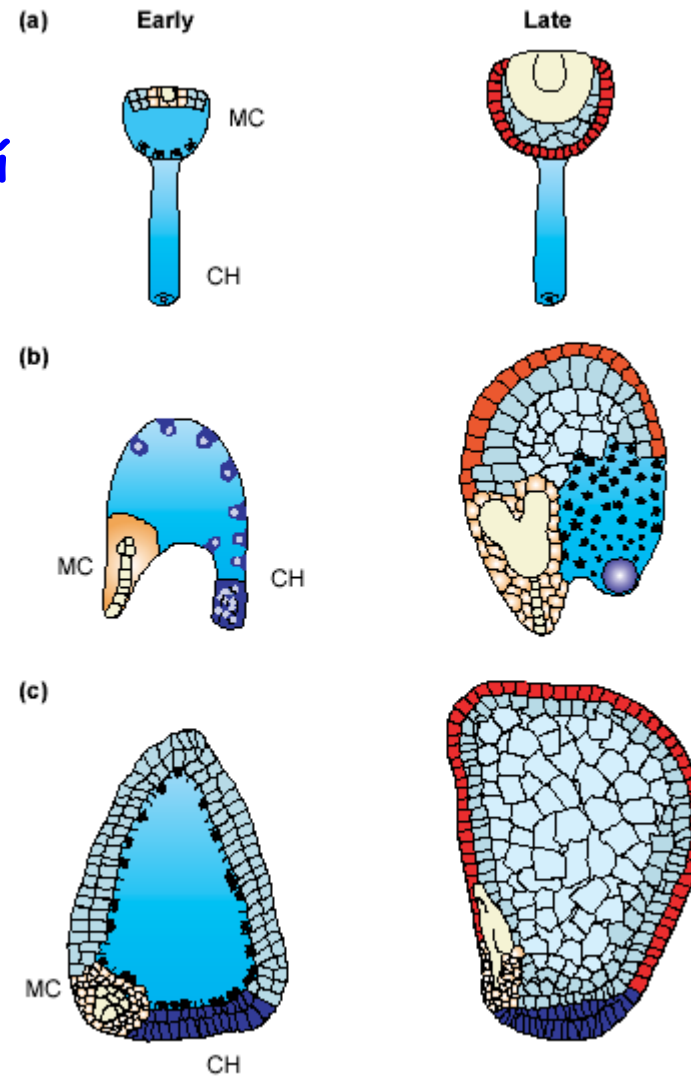
dočasný - v průběhu dozrání embrya je „spotřebován“ =
bezbílečnatá semena

v semeni přetrvává v době zralosti embrya = bílečnatá semena

zbytek nucellu v době zralosti embrya = perisperm

Typy endospermu

helobiální

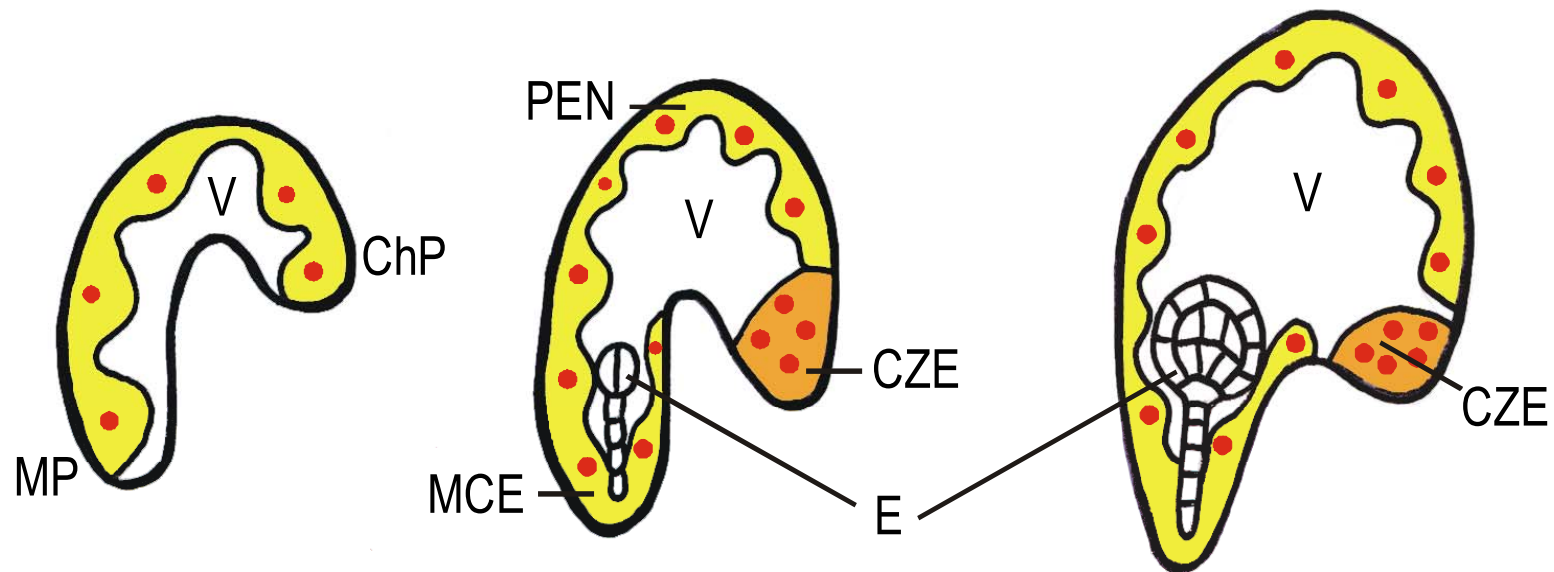
buněčný

jaderný
převládá

jaderný u kukuřice

Costa et al. TIPS 2004

Raná stadia vývoje jaderného endospermu u *Arabidopsis* (coenocyt)

MP - mikropylární pól

V - vakuola

ChP - chalazální pól

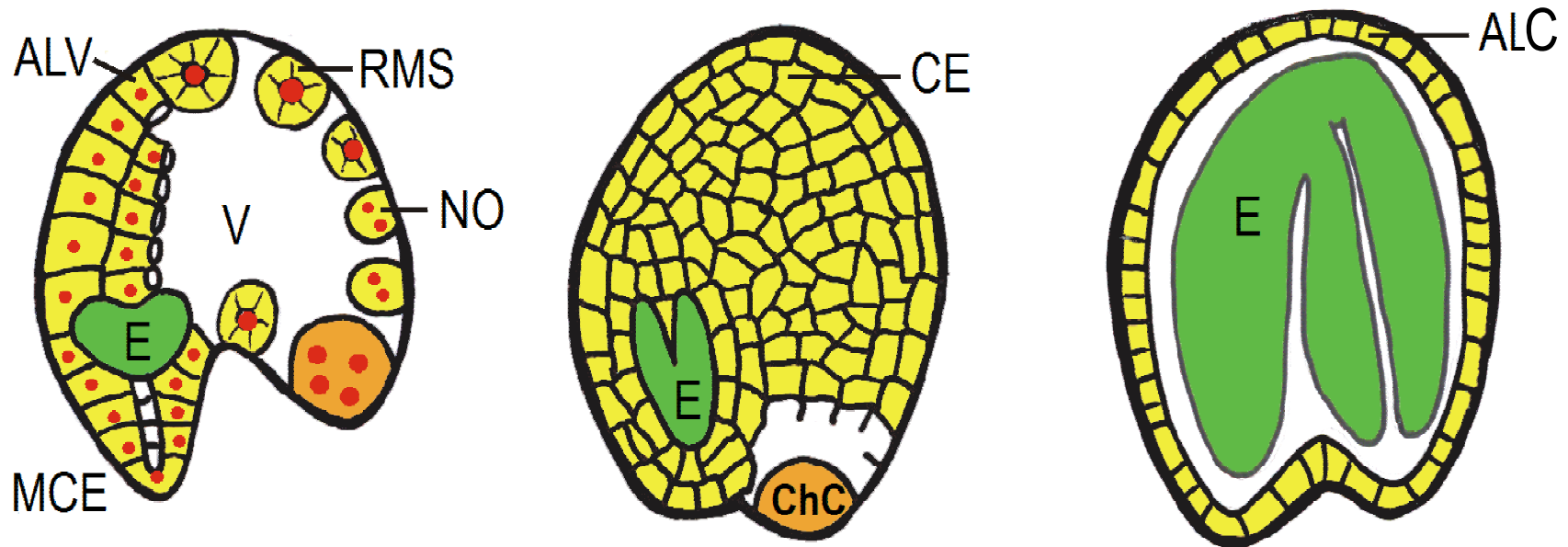
E - embryo

MCE - mikropylární endosperm

PEN - periferální endosperm

CZE - chalazální endosperm

Celularizace endospermu u *Arabidopsis*

MCE -mikropylární buněčný endosperm

ALV - alveoly

RMS - radiální mikrotubulární systém

NO - endospermální noduly

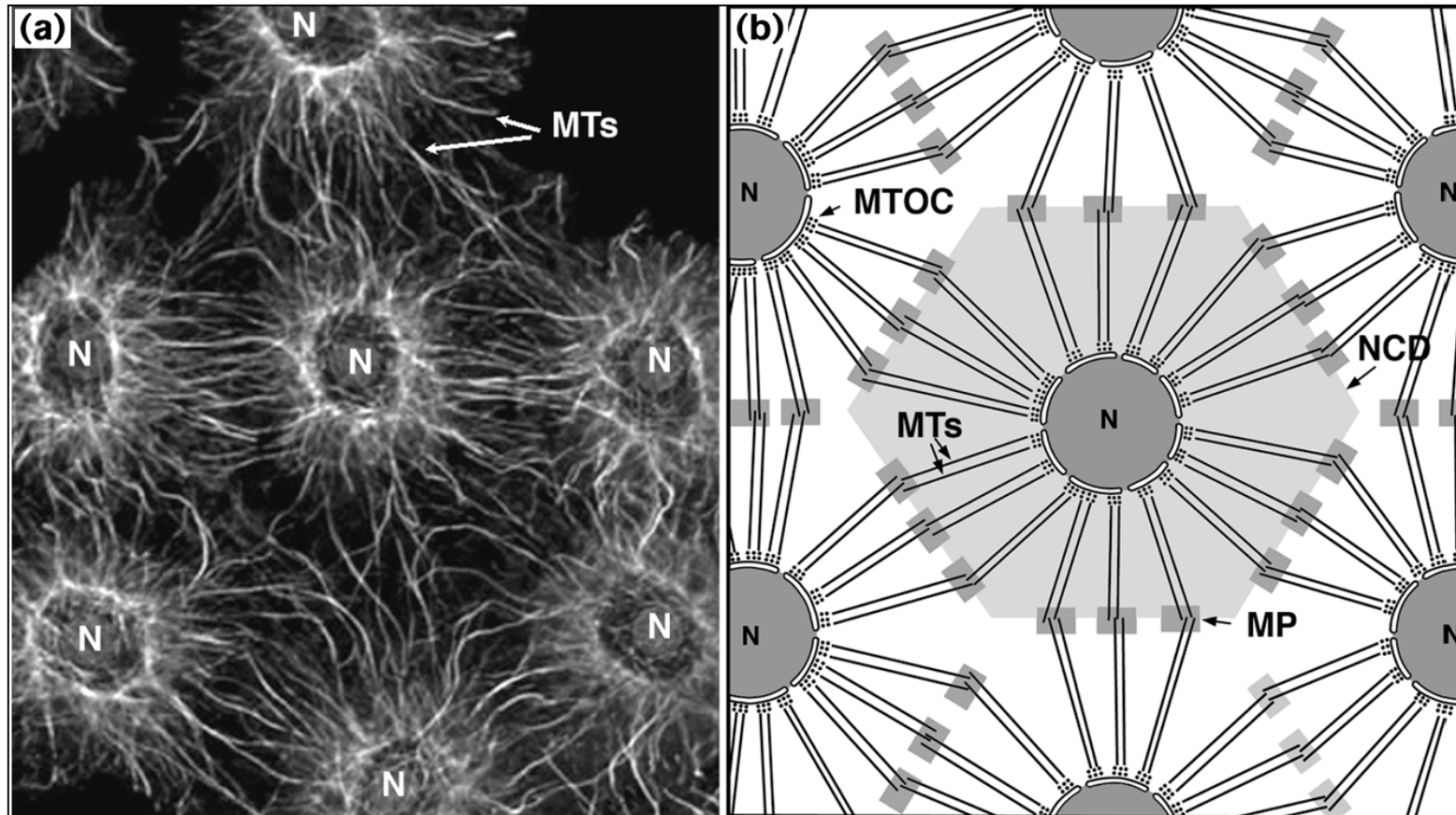
E - embryo

CE - buněčný endosperm

ChC - chalazání cysta

ALC - „aleurone-like cells“

Celularizace jaderného endospermu

jaderný endosperm
Coronopus didymus
čel. *Brassicaceae*

NCD - nukleo-cytoplazmatická doména
MP - minifragmoplast
MTOC - centrum organizující mikrotubuly
MT - mikrotubuly
N - jádro

Otegui M., Staehelin A.: Cytokinesis in flowering plants: more than one way to divide a cell. *Curr. Opin. plant Biol.* 3 (2000): 493 - 502

Celularizace jaderného endospermu

MP - minifragmoplast

MT - mikrotubulus

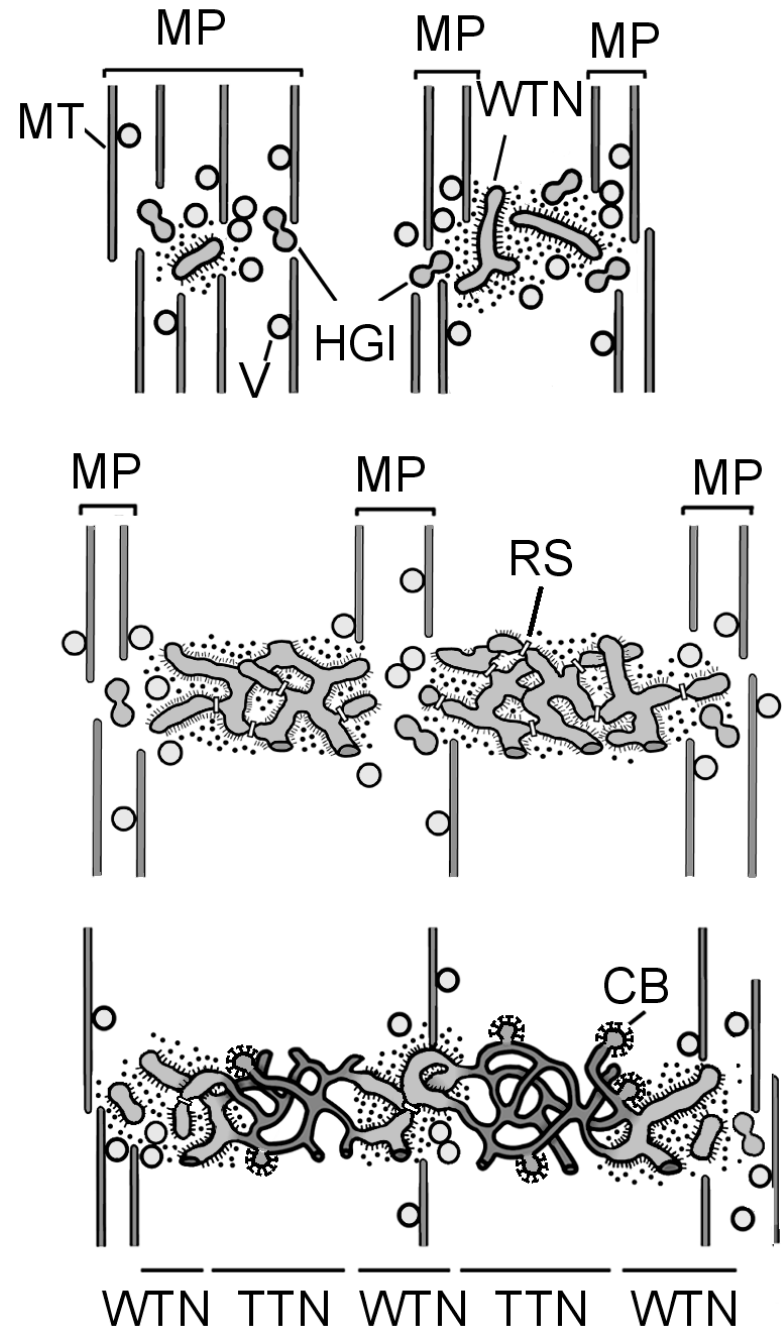
HGI - fúze váčků typu přesýpacích hodin (angl. *hourglass intermediates*)

RS - ring-like structure

WTN - síť širokých tubulů

TTN - síť tenkých tubulů

CB - klatrinové vezikuly tvořící se na membráně (angl. *clathrin-coated budding vesicle*)

Geny důležité pro vznik endospermu

DME (*DEMETER*)

MEA (*MEDEA*)

FIS (*FERTILISATION INDEPENDENT SEED*)

FIE (*FERTILISATION INDEPENDENT ENDOSPERM*)

DME exprimován pouze v centrální buňce zárodečného vaku,
demetyluje = aktivuje *FIS1/MEA* a *FIS2*

FIS: *FIS1/MEA* (metyltransferáza H3-K27me)

FIS2 (transkripční faktor Zn-prsty)

FIS3/FIE (protein WD-40 - interakce s proteiny)

Apomixe u kvetoucích rostlin

objev apomixe (Smith, 1841) =
samičí rostliny *Alchornea ilicifolia*
(*Euphorbiaceae*) z Austrálie
tvořily semena v Kew Gardens
v Londýně (bez přítomnosti
samčích rostlin)

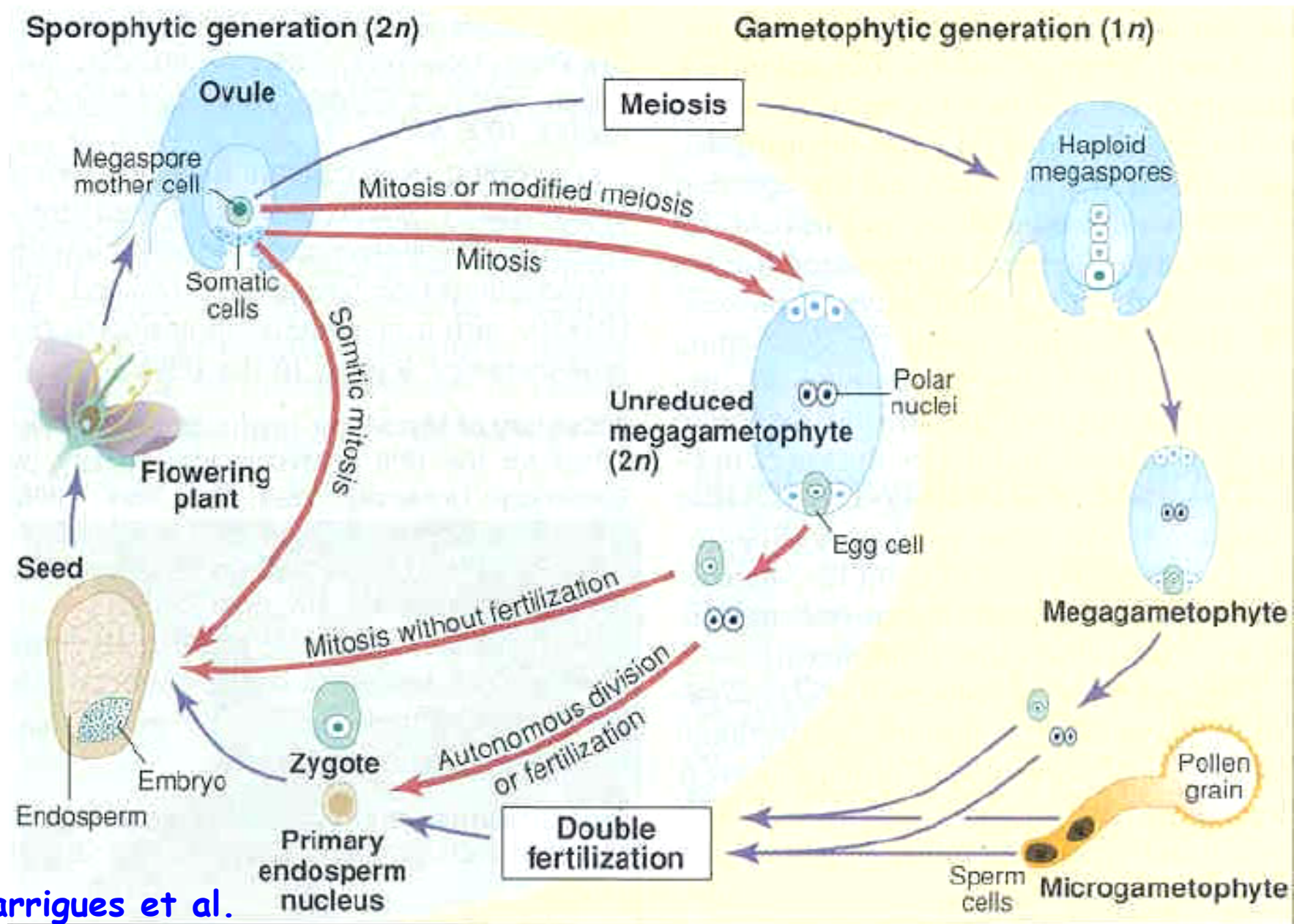
1908 Winkler termín apomixis = "substitution of sexual
reproduction by an asexual multiplication process without
nucleus and cell fusion"

současný náhled: apomixis je synonymem termínu
"agamospermie" (Richards, 1997)

Význam apomixe

- umožňuje tvorbu velkých **geneticky uniformních** populací
- zachovává **hybridní vigor** v následných semenných generacích
- plánuje se:
  - rychlá tvorba a **množení** nejlepších odrůd
  - **redukce** nákladů a času při šlechtění
  - překonání problémů spojených s pohlavním rozmnožováním, jako jsou opylovači, kros-kompatibilita
  - redukce přenosu virů u vegetativně množených plodin

Srovnání pohlavního rozmnožování a apomixe

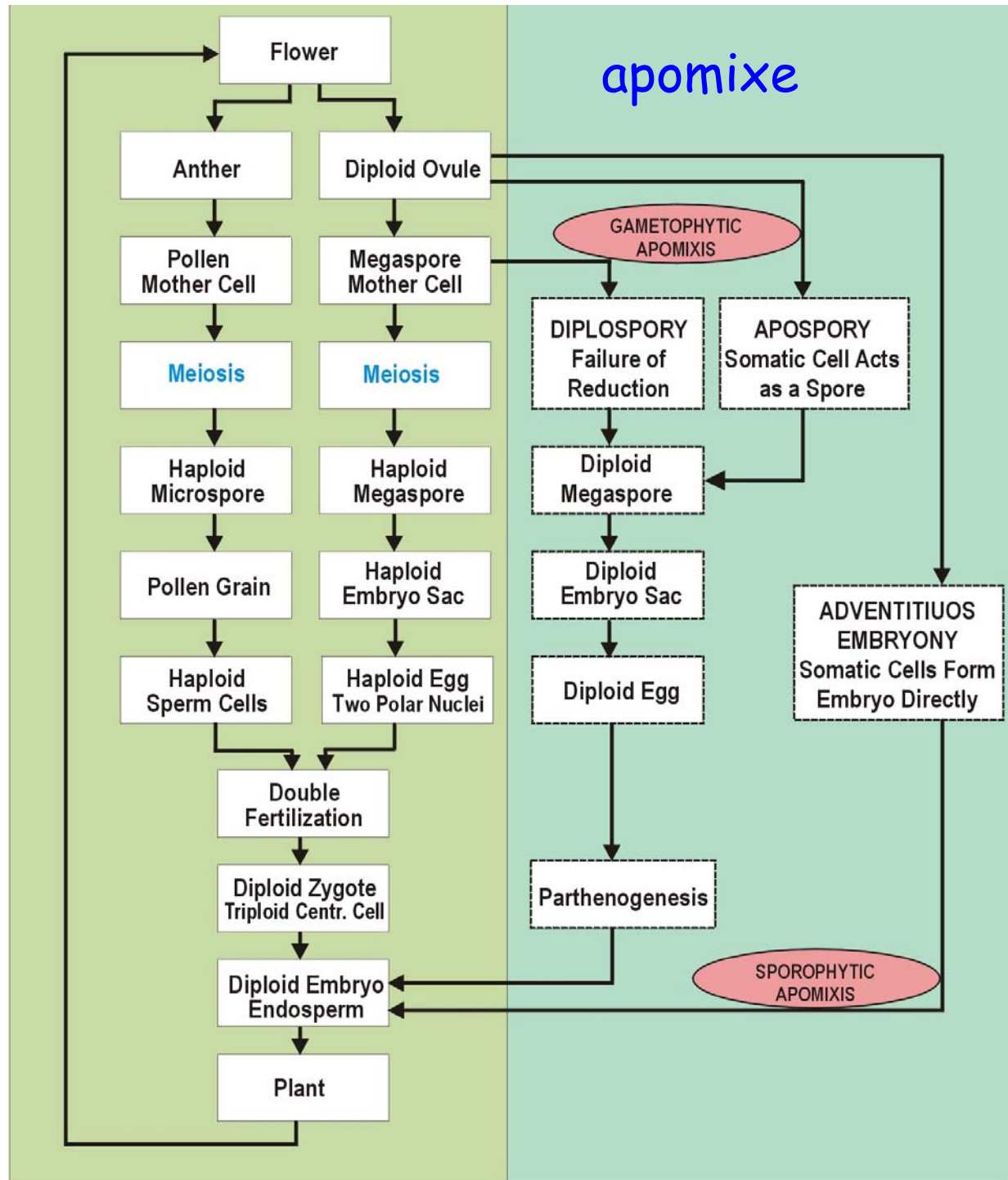

Mechanismy apomixe

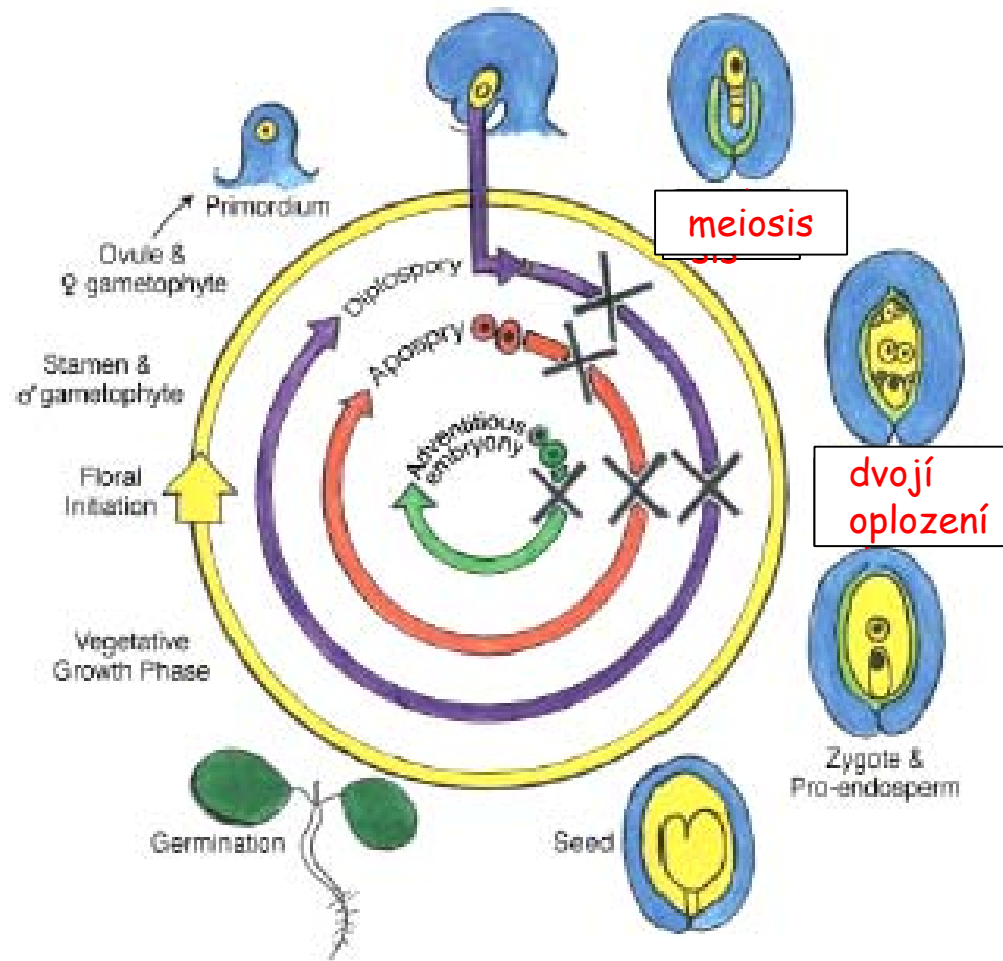
- tvorba buněk schopných tvořit embryo bez předcházející meiosis (**apomeiosis**),
- spontánní tvorba embrya nezávislá na oplození (**parthenogenesis**)
- schopnost autonomně produkovat endosperm nebo využití endospermu vyvíjejícího se po oplození

Koltunov 1993

Srovnání pohlavního rozmnožování a apomixe

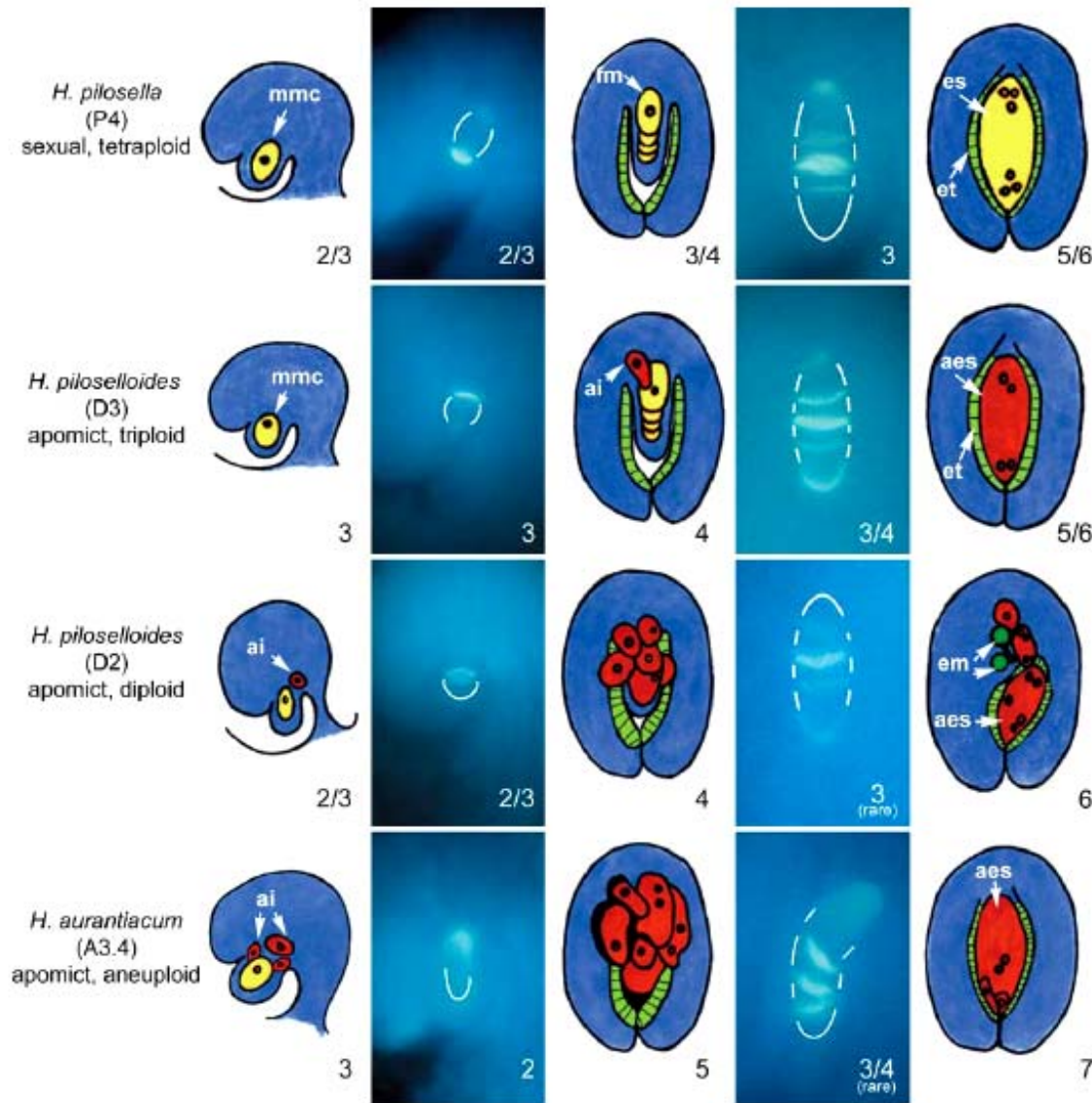

Srovnání pohlavního rozmnožování a apomixe

Aposporie u rodu *Hieracium*

ai iniciála aposporie

aes aposporický zárodečný vak

kalózové stěny barvené anil. modří

Bicknell a Koltunov 2004